

Kasvatusyhteisöt ovat yhteiskunnan mikromaailmoja

Sosiaalisesti kestävä tulevaisuus, hyvinvointitaidot ja yhdenvertaisuus lukion
opetussuunnitelman perusteissa

Erityispedagogiikka
pro gradu -tutkielma

Laatija:

Maija Aflatuni

25.4.2024

Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Erityispedagogiikka

Tekijä: Maija Aflatuni

Otsikko: Kasvatusyhteisöt ovat yhteiskunnan mikromaailmoja – Sosiaalisesti kestävä tulevaisuus, hyvinvointitaidot ja yhdenvertaisuus lukion opetussuunnitelman perusteissa

Ohjaaja: Erityispedagogiikan yliopistonlehtori Minna Saarinen

Sivumäärä: 62 sivua

Päivämäärä: 25.4.2024

Tiivistelmä

Sosiaalinen kestävyys on yksi kestävä kehityksen osa-alue, joka pitää sisällään osallisuuden, hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden käsitteet. Yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointi on keskeinen sosiaalisen kestävyuden rakennusaine. Yhdenvertaisuuden toteutumisesta keskustellaan kouluissa ja kasvatusyhteisöissä kiivaasti ja eriarvoisessa maailmassa on syntynyt entistä voimakkaampi tarve yhdenvertaisuuden toteutumiselle. Koulutusjärjestelmässä inklusio tuo mukanaan ideologisen työkalun yhdenvertaisuuden toteutumiselle, vaikka todellisuudessa resurssit eivät vielä kohtaakaan inklusion toteutumisen kanssa esimerkiksi opettajien näkökulmasta. Tässä tutkimuksessani lähdän selvittämään sitä, miten hyvinvointitaidot, yhdenvertaisuus ja sosiaalinen kestävyys ovat kuvattuina lukion opetussuunnitelman perusteissa ja onko opetussuunnitelmatekstissä nähtävissä yhteys näiden tekijöiden ja sosiaalisesti kestävä tulevaisuuden välillä? Tutkimukseni aineistona toimii lukion opetussuunnitelman perusteet ja tutkimus toteutetaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimukseni tulokset kertovat sanoman siitä, että hyvinvointi ja yhdenvertaisuus monine ulottuvuuksineen ovat laajasti kuvattuna lukion opetussuunnitelman perusteissa ja nämä rakennusaineet ovat oppilaan kannalta tärkeitä välineitä sosiaalisesti kestävämmän tulevaisuuden kannalta.

Avainsanat: sosiaalinen kestävyys, hyvinvointitaidot, yhdenvertaisuus, inklusio

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Sosiaalinen kestävyys	8
2.1	Kestävän kehityksen kolme toisistaan riippuvaista osa-aluetta	10
2.2	Sosiaalinen kestävyys – hyvinvoinnin näkökulma	11
3	Laaja-alaiset hyvinvointitaidot	15
3.1	Tunnekasvatus osana hyvinvointia	15
3.2	Vuorovaikutus ja ihmissuhdetaidot	17
3.3	Itsensä johtamisen taidot	18
3.4	Terveys, elinvoimaisuus ja kehon hyvinvointi	19
4	Yhdenvertaisuus ja inkluusio	21
4.1	Inkluusio – osallisuutta ja yhdenvertaisuutta etsimässä	21
4.2	Yhdenvertaisuus lukio-opetuksen arvolähtökohtana	23
4.3	Erytynen tuki lukio-opetuksessa	24
4.4	Arvot, asenteet ja inkluusio	24
5	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	30
6	Tutkimuksen toteutus	31
6.1	Aineisto	31
6.2	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä	31
7	Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa	34
7.1	Hyvinvointitaidot lukion opetussuunnitelman perusteissa	35
7.2	Yhdenvertaisuus lukion opetussuunnitelman perusteissa	39
7.3	Sosiaalinen kestävyys lukion opetussuunnitelman perusteissa	42
7.4	Hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkitys sosiaalisesti kestäväen tulevaisuuden kannalta lukion opetussuunnitelman perusteissa	44
8	Pohdintaa	50
8.1	Ihmisen sisäiset muutosprosessit rakentavat kestävyyttä	50
8.2	Kasvatus ja arvot; toiveikas huomina	52

9	Luotettavuus	57
9.1	Laadullisen tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	57
9.2	Jatkotutkimusehdotukset	58
10	Lähteet	59

1 Johdanto

Miten lukiokoulutus on osaltaan rakentamassa sosiaalisesti kestävää tulevaisuutta? Miten oppilaan hyvinvoinnin tukeminen on huomioitu opetussuunnitelmissa ja onko yhdenvertaisuuden arvo yhteydessä parempaan kouluhyvinvointiin? Lukiossa opiskelee usein laaja ja moninainen joukko erilaisia opiskelijoita, jotka ovat samanaikaisesti kehittymässä olevia nuoria. Mitkä tekijät edesauttavat sitä, että oppilas kokee kuuluvansa joukkoon ja olevansa osallinen omassa yhteisössään? Jos haluamme saada aikaan sivistystä, joka vaikuttaa yhteisöjen ja yksilöiden hyvinvoinnin kautta koko maailman kestävään hyvinvointiin, on meidän kiinnitettävä erityistä huomiota opiskelijoiden kouluhyvinvointiin ja yhdenvertaisuuden kokemukseen. Miten oppilaan hyvinvointi ja yhdenvertaisuus ovat kirjoitettuna opetussuunnitelmiimme? Opetussuunnitelmat ovat valtakunnallisia velvoittavia asiakirjoja, jotka ohjaavat maassamme tehtävää opetustyötä. Näiden vaikutus koulutuksen laatuun ja vaikuttavuuteen on merkittävä. Tässä tutkimuksessani lähdän selvittämään sitä, millaisen kuvan opetussuunnitelmat antavat Lukio-opetuksen osalta yhdenvertaisuuteen ja oppilaan hyvinvointiin liittyvistä teemoista ja siitä, voidaanko näillä katsoa olevan yhteys sosiaalisesti kestäväen tulevaisuuden rakentumisen kannalta.

Kasvattamalla vahvan, hyvinvoivan, viisaan ja rakastavan sukupolven toisensa jälkeen, voimme aidosti olla rakentamassa parempaa tulevaisuuden maailmaa. (Avola & Pentikäinen 2022.) Kestäväen kehityksen tavoitteet elävät vahvasti nykyajassa. Jotta tavoitteisiin päästään, tarvitaan selkeitä toimia, joilla voidaan ottaa askeleita kohti kestävämpää tulevaisuutta. Erilaiset kriisit ja muutokset myllertävät maailman tilannetta ja silti tämän keskeltä meidän olisi luotava uusi malli, joka mahdollistaisi erilaisen tulevaisuuden. Kestäväen muutoksen luominen vaatii yhteistä motivaatiota, jotta konkreettisia tekoja saadaan aikaan. Miten sosiaalista kestävyyttä voidaan rakentaa Lukioikäisten nuorten kanssa, ja mitä haasteita sen edistämisessä voimme kohdata? Opetussuunnitelmat ohjaavat Lukio-opetuksentoteuttamista merkittäväällä tavalla. Tämän hetken koulumaailmaa myllertää sosioemotionaalisten ongelmien vyyhti ja erilaiset mielenterveyden haasteet yleistyvät oppilaiden keskuudessa. Miten lukion opetussuunnitelman perusteet esittää oppilaan hyvinvointitaitojen edistämisen tärkeyden? Millaisen kuvan opetussuunnitelmat ovat antaneet yhdenvertaisuuden ja hyvinvoinnin teemoista? Näitä asioita lähdän selvittämään tässä tutkimuksessani.

Näkökulmani tämän tutkimuksen tekemiseen tulee positiivisen psykologian, erityispedagogiikan ja kestäväen kehityksen, kasvatuksen ja koulutuksen alueilta. Positiivisen

psykologian näkökulma tutkimukseen valikoitui siitä syystä, että masennusta, ahdistusta, häiriöitä ja ongelmia on tutkittu melko paljon. Sen sijaan hyvin paljon vähemmän tutkimusta on vahvuuksista ja siitä, mikä edesauttaa hyvinvointia. Positiivisen psykologian tutkimuksen kautta näkökulma siirtyy siihen, miten vahvuuksia ja hyveitä voitaisiin edistää ja mikä tuottaa onnellisuutta. Positiivinen psykologia pohjaa tutkimustuloksiin ja on paljon laajempi kokonaisuus kuin pelkkä positiivinen ajattelu (Ojanen 2021, 4). Positiivisen psykologian viitekehys tuo uutta näkökulmaa siihen, mistä tekijöistä laaja-alainen hyvinvointi rakentuu. Teos kukoistava kasvatusta, joka toimii osittain tutkimukseni hyvinvointitaitoja käsittelevän teoriaosuuden pohjana, on käsikirja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen, ratkaisukeskeisen valmennuksen ja positiivisen pedagogiikan käyttämisestä kasvatustyössä. Kirja tuo pääpiirteissään laajaa ymmärrystä hyvinvoinnin edistämiseen ja opettamiseen. Kirjan teoreettinen viitekehys tulee positiivisen psykologian alueelta ja kirjassa esitelty teoriatausta pohjaa tieteellisiin tutkimuksiin, aivotutkimukseen ja ratkaisukeskeisyyteen. Kukoistavan kasvatuksen teoria käsittelee pääpiirteissään sitä, miten jokainen lapsi ja nuori voisi kukoistaa sekä koulussa, että muussa elämässä. Kukoistamisen käsitteen tuominen osaksi opetustyötä tuottaa kirjoittajien mukaan hyvinvoivia oppilaita ja opettajia, sekä parempia oppimistuloksia. (Avola & Pentikäinen 2022).

Avaan tutkimuksessani tarkemmin yhdenvertaisuuden käsitettä tasa-arvon ja inklusioideologian pohjalta. Kasvatustieteellisistä lähtökohdista tulen avaamaan myös sosioemotionaalisen kompetenssin käsitettä ja sen yhteyttä inklusioon ja yhdenvertaisuuteen. Sosioemotionaalisilla taidoilla ja niiden kehittämisellä on tärkeä rooli oppilaan hyvinvointitaitojen kannalta ja yhdenvertaisen opetuksen on tärkeää tukea myös erilaista oppijaa osana inklusiivista koulujärjestelmää. Liitän tutkimukseni teorian osaksi sosiaalisesti kestävä tulevaisuuden rakentamista. Koulutus ja sivistys ovat kiinteä osa sosiaalista kestävyttä ja kaikki kestävyden osa-alueet ovat liitoksissa toisiinsa ja näin voidaan ajatella, että ekologinen kestävyys luo pohjan, jolle sosiaalinen kestävyys perustuu. Ekologisen kestävyden tilanne tällä hetkellä vaatii kyseenalaistamista ja toimintaa. Ensin on kyseenalaistettava vallitseva toimintamalli. Tämä voi tapahtua opettajan johdolla kouluissa ja oppilaitoksissa tai syntyä hallinnollisen ohjauksen kuten opetussuunnitelman myötävaikutuksesta. Kyseenalaistaminen voi syntyä myös oppilaan tai yksittäisen toimijan oman ympäristöhuolen heräämisen seurauksena. Kyseenalaistamisvaiheen jälkeen on tärkeää saada lisää tietoa ekologisen kestävyden edistämisestä, sekä suunnitella ja toteuttaa toimintaa, joka edistää ekologista kestävyttä. Keskustelu ja oppiminen kestävä kehityksen

osa-alueista ja toiminnan suunnittelun mahdollisuuksista on tärkeä vaihe prosessin eteenpäin viemisessä. (Mykrä 2021). Oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet ovat olennaisia silloin kun puhutaan sosiaalisen kestävyden rakentamisesta ja sen yhteydestä hyvinvointiin.

2 Sosiaalinen kestävyys

Kestävän kehityksen tavoitteet ovat vahvasti läsnä nykyhetkessä. Asetettuihin tavoitteisiin pääseminen tarvitsee tuekseen selkeitä toimia, joilla voidaan ottaa askeleita kohti kestävämpää tulevaisuutta. Muutoksen tekeminen ei silti ole suoraviivaista lukuisista yrityksistä huolimatta, ja konkreettiset teot saattavat kestävyiden sijaan jäädä väliaikaisiksi. Mielestäni on tärkeää miettiä myös muutoksen tekemisen mahdollisuutta siitä näkökulmasta, että mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että kykenemme tekemään konkreettisia tekoja? Maailman tilanteen seuraaminen saa aikaan ahdistusta myös lukioikäisissä nuorissa, sillä on selvästi nähtävissä, että monenlaiset kriisit ja muutokset myllertävät eri puolilla maailmaa. Yhtäältä oin olemassa paineistettu asetelma siitä, että silti tämän keskeltä meidän olisi luotava uusi malli, joka mahdollistaisi erilaisen tulevaisuuden. Kestävän muutoksen luominen vaatii yhteistyötä ja kansakuntien yhtenäisyyttä, jotta konkreettisia muutoksia voidaan saada aikaan. Tässä kohtaa sosiaalisen kestävyiden näkökulma tulee ilmeiseksi. Hyvinvoinnin katsotaan olevan yhteydessä sekä valtioon, että kansalaisiin mutta myös sosiaalisiin suhteisiin. Käänteentekevä muutos, joka on tapahtunut aikojen saatossa, on siinä, että onnellisuus ei enää kosketa ainoastaan yksilöitä vaan koettu hyvinvointi on tänä päivänä politisoitunut ja yhteiskunnallinen kysymys. Koettu hyvinvointi on siis asia, johon voidaan vaikuttaa myös poliittisilla päätöksillä. (Saari 2012, 7).

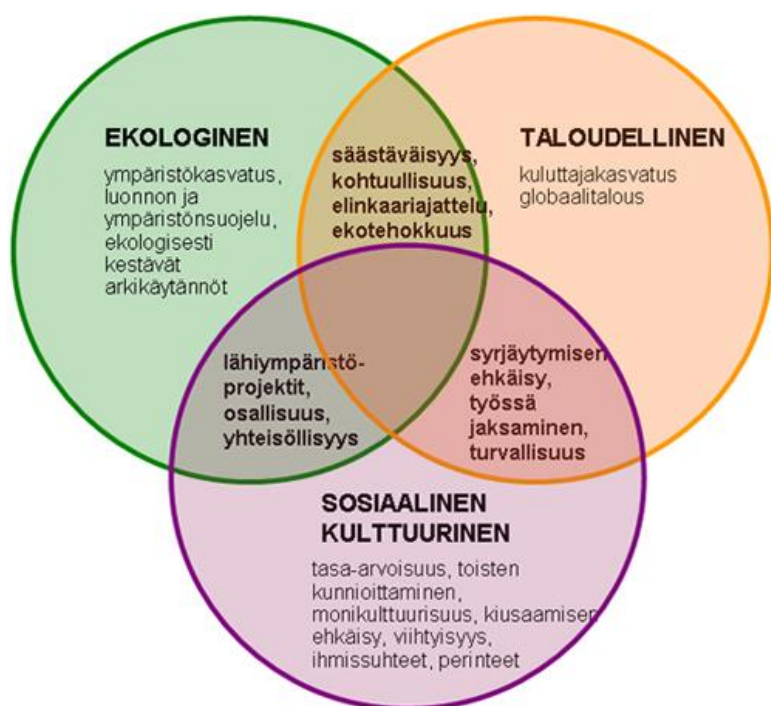
Eriarvoisuuden vähentäminen ja osallisuuden kokemuksen ja hyvinvoinnin lisääminen ovat sosiaalisen kestävyiden osalta tärkeitä tavoitteita ja päämääriä. Yleisesti voidaan todeta, että enemmistö kansalaisista suhtautuu varauksella sellaiseen yhteiskuntapolitiikkaan, joka synnyttää eriarvoisuutta. Eriarvoisuus voi näissä tilanteissa syntyä talouskasvun edistämiseen, ja julkisen talouden tasapainoon saattamiseen erilaisten leikkausten keinoin. (Saari 2012, 104.) Tämän hetken Suomessa on nähtävissä eräänlainen esimerkki tällaisen poliittisen päätöksenteon vaikutuksista eriarvoisuuden lisääntymiseen. Kestävän kehityksen ekologisesta ja taloudellisesta puolesta, sekä niiden edistämiseen liittyvistä haasteista ja konkreettisista teoista puhutaan paljon. Sosiaalinen kestävyys on silti hyvin tärkeä osa kokonaisuutta, eivätkä sen edistämiseen liittyvät teemat ole aina käsinkosketeltavia tai helposti hahmotettavia. On melko mahdotonta sanoa, milloin ja missä yhteydessä kestävyiden käsitettä käytettiin ensimmäisen kerran. Luultavasti sana on ensimmäisiä kertoja esiintynyt käytännön ammattien harjoittajien keskuudessa. Näitä ovat voineet olla esimerkiksi maanviljelijät ja rakentajat. Käsitettä on tällöin käytetty kuvaamaan jonkin asian tai esineen kestävyttä. Kestävyys

ominaisuutena on viitannut siihen, että jokin asia tai esine kestää ajassa, eli pysyy kasassa. (Heikkurinen 2014).

Sosiaalista kestävyyttä on vaikea tarkkarajaisesti hahmottaa, sillä se on yhteydessä muihin kestävyiden osa-alueisiin, jotka yhdessä muodostavat kestävyiden kokonaisuuden. Sosiaalinen kestävyys voi esimerkiksi edistää ekologista kestävyyttä. Esimerkkinä tästä voidaan pitää vaikkapa sitä, että taloudellinen kestävyys vaikuttaa sosiaaliseen kestävyteen. Työllisyyttä voidaan pitää myönteisenä asiana, joka on osaltaan riippuvainen taloudellisesta kestävydestä. Talouskasvu vaikuttaa edelleen esimerkiksi sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon, ja on tällä tavoin yhteydessä sosiaaliseen kestävyteen. Sosiaalisen kestävyiden käsitteellä on paljon tekemistä sen kanssa, miten käytössä olevat resurssit jaetaan oikeudenmukaisesti niin, että ne vahvistavat sekä yksilön, että yhteisön hyvinvointia. (Sosiaalinen kestävyys luentotalenne, Katriina Siivonen). Yksilön hyvinvointiin keskittyminen peruskoulun tai lukio-opetuksen tasolla ei ole aivan yksiselitteinen asia. On ensin pohdittava sitä, mistä tekijöistä yksilön hyvinvoinnin voidaan ajatella rakentuvan ja miten nämä ovat liitoksissa juuri koulunkäyntiin ja opiskeluun. Näistä hyvinvoinnin osa-alueista tulen kertomaan tarkemmin luvussa 3. Oppimisprosessin ymmärtäminen ja oppimisen edellytysten takaaminen ovat keskeisiä asioita yksilöiden hyvinvoinnin kannalta peruskoulussa ja lukiossa.

Sosiaalinen kestävyys on yhteydessä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon käsitteisiin ja on näin liitoksissa myös kulttuuriseen kestävyteen ja siihen, miten hyvinvointia jaetaan. Sosiaalisesti kestävässä maailmassa ihmisellä olisi mahdollisuus ja riittävät valmiudet puntaroida itse sitä, mitä on hyvä elämä ja miten siihen päästään. Koulutus erittäin suuri osa sosiaalista kestävyttä. Yksilöllä olisi tärkeää olla kykyä käyttää pääomaansa oikeiden tavoitteiden edistämiseksi. Resilienssi eli ihmisten joustokyky auttaa muuttamaan omaa toimintaansa kohti globaalia ekokansalaisuutta. Tämän on oltava tietoinen kulttuurin muutosprosessi. Ajatteleva yksilö tarvitsee ravinteita, jotka tulevat koulutuksen ja kulttuurin puolelta. (Masten 2001, 227-238). Näin ollen voidaan ajatella, että tieto ja tunteet ovat hyvin tärkeitä asioita, jotka yhdistävät sekä sosiaalista, että kulttuurista kestävyttä.

2.1 Kestävän kehityksen kolme toisistaan riippuvaista osa-aluetta

Kestävän kehityksen ulottuvuudet Kuva: Suomen ympäristöopisto SYKLI

Kestävän kehityksen osa-alueita ovat ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys. Sosiaalisen kestävyden osa-alueella puhutaan myös kulttuurisen kestävyden osa-alueesta. Kestävä kehitys on alueellisesti, maailman laajuisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta. Kestävän kehityksen tavoitteena on turvata maapallon hyvinvointi, taata hyvät elämisen mahdollisuudet sen asukkaille sekä nyt, että tulevaisuudessa. Tässä tavoitteessa tärkeää on se, että päätöksenteossa ja toiminnassa, sekä sen suunnittelussa otetaan tasavertaisesti huomioon ympäristö, ihminen ja talous. Ekologisen kestävyden kannalta olennaista on ympäristön tilan heikkenemisen estämiseen liittyvien toimien suunnitteleminen ja toteuttaminen niiden sisältämät riskit ja haitat huomioon ottaen. Ekologisen kestävyden mukaan ympäristön tilan heikkenemiseen liittyvää tutkimusnäyttöä ei voida odottaa, vaan aika toimintaan on nyt. Ekologisen kestävyden kannalta tärkeää on varovaisuusperiaatteen noudattaminen. Kestävällä pohjalla oleva talous vaikuttaa osaltaan haasteisiin kuten sosiaali- ja terveystalouteen, jotka aiheutuvat esimerkiksi väestön ikääntymisestä. aiheutuviin Kestävä talous luo pohjan sosiaaliselle kestävyydelle. Kestävä talous on sosiaalisen kestävyden perusta. Kun puhutaan kestävästä hyvinvoinnista ja kasvatustavasta, on hyvä ensin avata sosiaalisen kestävyden käsite. Sosiaalisen kestävyden

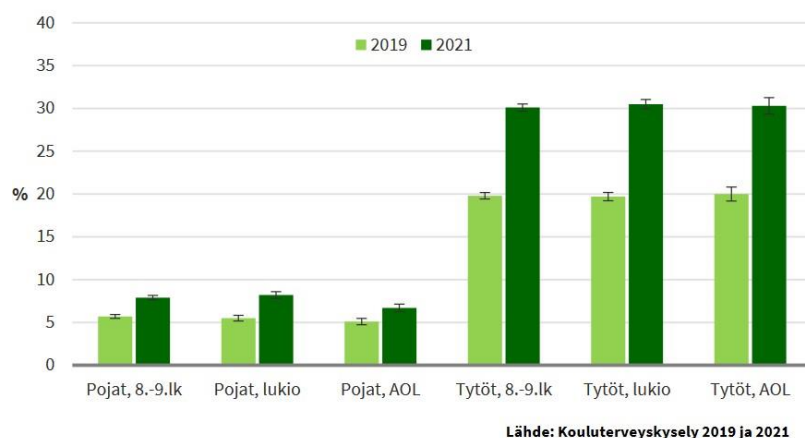
osa-alueella liikuttaessa käsitellään yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Kestävään kehitykseen vaikuttaa olennaisesti se, kuinka taloudellinen ja muu yhteiskunnan kehitys edistää maan asukkaiden hyvinvointia. Kansalaisten perushyvinvointi on yksi tärkeä edellytys ekologisen kestävyuden edistämiseksi ja sen yhteiskunnalliselle hyväksyttävyydelle. (Opetushallitus 2023).

Sosiaalisen kestävyuden ytimessä ovat osallisuus ja oikeudenmukaisuus. Hyvinvoinnin rooli sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta on välttämätön, sillä sosiaalisen kestävyuden määrittellään olevan psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia, jonka kautta merkityksellisen elämän ja mielekkään arjen kokeminen tulee todeksi. Sosiaalisen kestävyuden edistämisen alueita yhteiskunnan ja kuntien tasolla ovat osallisuuden kokemuksen vahvistaminen. Tämä tarkoittaa myös ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyyn panostamista. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen ovat tämän myötä välttämättömiä, sillä elämme tälläkin hetkellä sellaisessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, jossa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumattomuus vaikuttaa suoraan huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen. Sosiaalisen kestävyuden laajempi tavoite on mahdollistaa tuleville sukupolville maailma, joka on turvallinen, asumiskelpoinen ja hyvinvoiva. (Kuntaliitto 2024). Sosiaalisen kestävyuden ja hyvinvoinnin välistä suhdetta avaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.2 Sosiaalinen kestävyys – hyvinvoinnin näkökulma

Yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointi on sosiaalisen kestävyuden pääpilari. Jotta hyvinvointi voidaan saavuttaa sekä yksilöiden, että yhteisöjen tasolla on kiinnitettävä huomiota useisiin hyvinvointia tukeviin tekijöihin. Nuorten kiinnostus kestävyydestä ja ilmaston tilasta on lisääntynyt. Nuorille ilmastoaktivisteille hyvällä ja kestäväällä tavalla eläminen tarkoittaa planeettamme hyvinvoinnin turvaamista ja säilyttämistä, sekä sen ylläpitämistä, että ihmiskunnan keskuudessa säilytettäisiin ihmisarvoiset ja ekososiaalisesti oikeudenmukaiset olosuhteet kaikille ihmisille. Näiden ehtojen toteutumisen voidaan sanoa olevan nykyisen elintapamme mukaan uhanalaisia. Yhdessä toimiminen on silti tässäkin tilanteessa näkökulma, joka toimii tutkimusten mukaan toivon lähteenä. (Reimer, Windsor, Mahom, Kemmis 2023, 211). Vaikka aikapaine on kova, sillä maailman hyvinvointi ei ole

moneltakaan osin kestävällä pohjalla ja konkreettisen muutoksen aika on käsillä, meidän tulisi olla tietoisia omista voimavaroistamme ja voimaa-antavista tekijöistä, jotka vahvistavat yhteistä resilienssin kykyä haasteiden keskellä. Tämä on mielestäni osa kokonaisuuden pohjakerrosta, joka on osaltaan luomassa kestäväen muutoksen mahdollisuuksia lähtien yksilöiden hyvinvoinnista ja ulottuen kokonaisvaltaiseen kestävyteen. Resilienssi on kykyämme selviytyä elämän haasteista. Resilienssi sisältää tunne- ja itsesäätelyn taitoja, uskomuksia ja selviytymistämme kannattelevia voimavaroja. Omat voimavaramme ovat ikään kuin pääomaa kestäväen hyvinvointimme ”pankkiin”, joka ylläpitää selviytymiskykyämme. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottaman kouluterveyskyselyn tulosten perusteella lukiolaisten nuorten ahdistus ja mielenterveyden ongelmat ovat selvästi nousussa.

Kestävämpi näkemys nykypäivän lukiolaisen hyvinvointia ajatellen, on kehittää resilienssiä, eli mielen jousto- ja selviytymiskykyä. Haastavia tilanteita ja ongelmia tulee usein eteen; ilmastokriisi, taloudelliset ongelmat ja yhteiskuntien hyvinvointia koskevat haasteet. Silti olennaista on pyrkiä ponnahtamaan haasteiden jälkeen takaisin hyvinvoinnin tilaan, jotta kestävyntemme on kunnossa myös mielen tasolla. Tunteet vaikuttavat käyttäytymisemme ja kokemustemme taustalla voimakkaasti. Selviytymiskykyämme ja sosiaalisen kestävyden näkökulmasta on siis tärkeää ylläpitää hyvää palautumista ja tunneilmapiiriä, jotta kykenemme myös kestäviin valintoihin tekoihin. (Resilienssi arjessa 2022, 10, Masten 2001, 227-238). Lukiolaisten kokeman ahdistuksen ja uupumuksen suunta on huolestuttava ja tästä syystä sosiaalisen kestävyden teeman käsittely on tärkeää.

Käsitys hyvinvoinnista ja elämään tyytyväisyydestä on muuttunut ajan saatossa. Aiemmin hyvinvoinnin ajateltiin koostuvan pääosin materiaalsen hyvinvoinnin mukanaan tuomasta

turvasta. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi sitä, oliko henkilöllä palkkatyö, asunto, tuloja ja koulutusta. Hyvinvointitutkimuksen pohjoismaisen lähtökohdan mukaan oli tärkeää tarkastella sitä, miten resurssit jakautuvat ja kohdentuvat sosioekonomisesti heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden kannalta. Tärkeää oli myös parantaa heikoimmassa asemassa olevien tilannetta. Voidaan ajatella, että hyvinvointi oli yläkäsite hyvinvoinnin erilaisille ulottuvuuksille, jotka liittyivät resursseihin. Tämän hetken tutkimuksen valossa onnellisuutta voidaan jäsentää viiden eri komponentin avulla. Näitä ovat myönteiset ihmissuhteet, saavutukset, positiiviset tunteet, elämän mielekkyys ja merkityksellisyyden kokemus. (Onnellisuuspolitiikka 2012, 25). Kasvatuksellisesti katsottuna sosiaalista kestävyyttä voimme edistää vahvan sosiaalisen kompetenssin rakentamisella, joka tapahtuu tunne- ja vuorovaikutustaitojen tehokkaan oppimisen kautta. Kaikkien edellä mainittujen tekijöiden pohja on tunne- ja vuorovaikutusosaamisessa, sillä sekä, oppiminen, että sosiaaliset suhteet ja yhteistyö pohjaavat tunneosaamiselle.

Luonnonvarojen hupenemisen, luonnon monimuotoisuuden vähenemisen oloissa ja ilmastokriisin keskellä hyvinvointiyhteiskuntien kansalaisten hyvän elämän tavoittelun on välttämätöntä perustua entistä aineettomampiin hyvinvoinnin lähteisiin. Keskeinen ratkaisu liittyy arvoihin – siihen, mikä voi mielestämme muuttua ja mistä haluamme pitää kiinni? Mikä on lopulta hyvän elämän kannalta kaikkein arvokkainta? Kun kulttuuri muuttuu, ihmisten ajattelu- ja toimintatavat lakkaavat vahvistamasta vallalla olevaa rakennetta ja alkavat vahvistaa uusia käytäntöjä. (Joutsenvirta & Salonen 97). Kulttuuri koostuu ihmisen toiminnasta ja toiminnasta jäävästä jäljestä. On tärkeää tunnistaa motivaatioon ja hyvinvointiimme liittyvät ajatusmallimme, jotta voimme muuttaa kulttuuria ja toimintatapaa. Voimme saada aikaan muutosta, mutta se, että muutos olisi kestävä, vaatii ruohonjuuritason asioihin paneutumista. Sosiaalinen kestävyys pohjaa yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemuksille.

Sosiaalisen ja kulttuurisen hyvinvoinnin näkökulmasta taide ja kulttuuri nähdään myös hyvinvointia edesauttavana toimintana ja taideaineiden opettaminen eri koulutusjärjestelmän asteilla on tärkeää. Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta opiskelijat, jotka kykenevät yhdistämään luovuuden ja taiteen oppimiseen, ovat kykeneviä rakentamaan tulevaisuuden vakaita perheitä ja yhteisöjä ja ovat mukautumiskykyisiä ja joustavia tulevaisuuden kansalaisia. (Justin Cook 2019, 383). Taiteella ja kulttuurilla on merkittävä vaikutus hyvinvointiimme itseilmaisun ja itsetuntemuksen kehittymisen myötä. Hyvinvointi koostuu monista osatekijöistä ja oppilaan hyvinvoinnin tukeminen antaa vahvan perustan mielekkäälle

oppimisprosessille. Lukiokoulutus sisältää useiden oppiaineiden oppimistavoitteiden lisäksi laaja-alaiseen hyvinvointiin ja taideaineisiin, kuten musiikkiin liittyviä sisältöjä, jotka osaltaan tukevat oppilaan hyvinvointia ja osallisuuden kokemusta. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 339). Laaja-alaisen hyvinvoinnin osa-alueita avaan tarkemmin seuraavissa luvuissa.

3 Laaja-alaiset hyvinvointitaidot

Laaja-alaiset hyvinvointitaidot pohjaavat positiiviseen psykologiaan ja niiden voidaan sanoa tähtäävän oppilaan kukoistamiseen. Avolan ja Pentikäisen (2020, 13) mukaan laaja-alaisia hyvinvointitaitoja voi, ja tulee opettaa lapsille ja nuorille. Positiivinen pedagogiikka on positiivisen psykologian ja hyvinvointitutkimuksen pohjalta syntynyt tutkimukseen perustuva kasvatustilafilosofia, jonka tavoitteena on auttaa lapsia ja nuoria voimaan hyvin ja sitä kautta oppimaan paremmin.

3.1 Tunnekasvatus osana hyvinvointia

Sosioemotionaalisten taitojen voidaan sanoa koostuvan itsessä vaikuttavien tarpeiden, tunteiden, havaintojen, pyrkimysten ja tulkintojen tunnistamisen taidosta ja tämän lisäksi kaikkien näiden asioiden huomioonottamisesta ja toteuttamisesta ihmissuhteissa ja vuorovaikutuksessa. Sosioemotionaalisiin taitoihin kuuluu myös läsnäolon ja kuuntelemisen taito, sekä taito toimia myötätuntoisesti toisia kohtaan. (Lonka 2015, 150).

Sosioemotionaalisen kehityksen kannalta suotuisa kasvuympäristö tukee lapsen tai nuoren oppimista, kehitystä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tunnetasolla hyvinvoiva lapsi elää huolettomasti ja spontaanisti, hänen perustarpeensa on tyydytettyjä hän saa osakseen hellyyttä, kiintymystä ja sosiaalista hyväksyntää. Näin ollen lapsi kokee elämässään moraalisen arvostuksen, merkityksellisyyden ja pätevyyden tunteita. (Laine 2005, 69).

Vaikka kasvatushenkilöstö ei voi vaikuttaa lapsen hermoston toimintaan tai synnynnäiseen temperamenttiin, on heillä merkittävä vaikutus ja hyvät mahdollisuudet auttaa lasta tunnistamaan ja tiedostamaan tunteensa ja reagoititapansa ja käsittelemään niitä.

Oppimisympäristö voi tukea lapsen emotionaalista kehitystä myös siten, että toimintaympäristö on mahdollisimman ennakoitava ja vakaa. Lapsen ja nuoren turvallisuuden tunteeseen voidaan vaikuttaa esimerkiksi luomalla lapselle turvalliset rajat, ja näin lapsen on helpompi ennakoita, mitä heiltä odotetaan. Kun lapsi kokee turvallisuuden tunnetta vakaassa ympäristössä, hänellä on paremmat edellytykset kohdata myös emotionaalisia haasteita. Emotionaalinen kompetenssi tarvitsee kehittyäkseen kokemuksia siitä, että lapsella tai

nuorella on mahdollisuuksia ilmaista emootioitaan omalla tavallaan. Lapsi tai nuori voi käsitellä emootioitaan esimerkiksi keskustelun tai kirjallisuuden kautta. Kasvattajalta saatu tuki vaikuttaa olennaisella tavalla siihen, miten lapsi tai nuori oppii käsittelemään tunteitaan. Se, miten lapsi oppi ymmärtämään emootioitaan riippuu paljolti siitä, millaista tukea hän on saanut kasvattajiltaan. Kun lapsi tai nuori pystyy sanallistamaan tunteitaan hänen tunne-elämänsä ikään kuin kypsyy. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä opettajilla ja kasvattajilla tulee olla hyväksyvä asenne sen suhteen, että lasten emotionaaliset reaktiot ovat hyvin erilaisia ja niiden taustalla saattavat vaikuttaa monenlaiset erilaiset asiat. Vaikka lapsia tulisi rohkaista ilmaisemaan kaikenlaisia tunteitaan ja puhumaan niitä, heitä tulisi silti ohjata pidättäytymään kielteisistä emotionaalisista reaktioista, sillä kielteisten emotionaalisten reaktioiden on todettu kiihdyttävän aggressiota. Rauhoittaakseen itseään, lasta tulisi ohjata suuntaamaan aggressionsa esimerkiksi johonkin liikunnalliseen tehtävään. Kun lapsi on rauhoittunut, on hedelmällisempi aika keskustelulle. (Laine 2005, 71).

Kun lapsi tai nuori oppii rauhoittamaan tunteitaan erilaisilla menetelmillä ja työkaluilla, hänen pystyvyyden kokemuksensa kasvaa. Tämän vaikutuksesta lapsi tai nuori kokee voivansa kontrolloida kielteisiä tunnereaktioitaan paremmin. Myönteisellä minäpuheella on vaikutusta siihen, että lapsi tai nuori oppii reagoimaan suuttumuksen tunteeseensa rakentavasti. Lasta voidaan opettaa suhtautumaan itseensä myönteisesti esimerkiksi sanomalla itsestään myönteisiä lauseita. Tämän pohjalta voidaan tulkita, että myönteistä minäpuhetta on mahdollista vahvistaa esimerkiksi suuntaamalla huomio lapsen vahvuuksiin, onnistumisiin ja kiinnostuksen kohteisiin. Tästä näkökulmasta on kehitetty positiivisen pedagogiikan metodeja, jotka tukevat lapsen positiivisen minäkuvan ja tunnetaitojen kehitystä esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Tunne-elämän hallinnan vaikutuksilla on siis yhteys myönteisiin uskomuksiin omasta oppimisesta. Kun tunteita tarkastellaan oppimisen taustalla vaikuttavina tekijöinä, voidaan nähdä niiden vaikutukset sosioemotionaalisiin taitoihin ja vuorovaikutukseen. Rakentava vuorovaikutus syntyy sosioemotionaalisten taitojen ja asioiden pohjalta, ja on oleellinen edellytys oppimiselle. Opettajan vuorovaikutustaidoilla on merkittävä vaikutus oppimisprosessin kannalta. Opettajan rakentavaan vuorovaikutukseen vaikuttavat hänen oma tunne-elämänsä ja hänen omat sosioemotionaaliset taitonsa. Oppilaan kohdalla taidot eivät toki voi olla näin harjaantuneita, mutta vuorovaikutuksessa opettajan kanssa näitä taitoja on mahdollista oppia, ja näin vaikuttaa suoraan muuhun oppimiseen ja oppimismotivaatioon. Opettaja tarvitsee sosioemotionaalisia taitoja niin oppilaiden, heidän vanhempiansa kuin omien kollegoidensa kanssa. (Lonka 2015, 152, Aflatuni 2022, 16).

Sosioemotionaalisten taitojen tarkoituksenmukaisen kehityksen edellytyksenä on siis tunteiden säätelyn taito. Lapsen vanhempien kasvatuksella ja ympäristön tuella on myös merkittävä rooli tunteiden säätelyssä. Mikäli perheissä keskustellaan omista- ja toisten tunteista, sekä niiden syistä, lapset oppivat hyvin todennäköisesti käsittelemään omiaan ja ymmärtämään myös muiden tunteita. Koulun ja opettajien emotionaalisella kasvatuksella on myös merkitystä lasten tunteiden säätelyn kehittymisen kannalta. (Laine 2005, 75, Aflatuni 2022, 15).

Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan tunteisiin liittyvien fyysisten kokemusten synnyttämistä, sekä tunteiden voimakkuuteen ja kestoon vaikuttamista. (Metsäpelto & Feldt 2010, 146.) Tunteiden säätelyn taitoja tarvitaan vuorovaikutuksessa ja ihmissuhteissa, ja niillä on tärkeä rooli siinä, miten ihminen pystyy ylläpitämään tärkeitä ihmissuhteitaan. Tunteiden säätelyn käsitteellä tarkoitetaan erityisesti tunnekokemuksen säätelyä, kun taas itsesäätelyllä tarkoitetaan käyttäytymisen muokkaukseen ja tunteiden ilmaisuun liittyviä asioita. Tunteiden säätelyyn ja tunne-elämän kehitykseen vaikuttavat myös synnynnäinen herkkyys erilaisille ärsykkeille, henkilökohtaiset geenit, hermosto ja aivorakenteet. Tunnetaidot ovat sosiaalisten taitojen taustavaikuttajia, joten tunnereaktioiden hahmottaminen, tunnistaminen ja säätely ovat oppimisen edellytyksiä. Jos ihminen osaa tunnistaa tunteensa ja kehittää rakentavia tunnereaktioita, hänen on helpompi kehittyä ja oppia. (Lonka 2015, 144.)

Kasvatusvuorovaikutuksessa tai opetustilanteessa esiin nousevat tunnereaktiot kumpuavat osittain ihmisen luontaisen temperamentin kautta. Sekä opettajan, että oppilaan olisi tärkeää olla mahdollisimman tietoisia omista oppimiseen liittyvistä tunteistaan, jotta vuorovaikutus tukee oppimista parhaalla mahdollisella tavalla. Erityisesti sillä, miten lasten välisiin konflikteihin puututaan opettajan toimesta, on todettu olevan yhteys tunnetaitojen kehitykseen. Oma kulttuurinen ympäristömme vaikuttaa siihen, miten esimerkiksi lapsi oppii olemaan vuorovaikutuksessa oman yhteisönsä kanssa. Kaikilla yksilön elämään liittyvillä ihmissuhteilla on merkitystä sen kannalta, miten hän oppii tunnetaitoja. (Aflatuni 2023, 15).

3.2 Vuorovaikutus ja ihmissuhdetaidot

Ihmissuhdetaitojen voidaan määritellä olevat taitoa sovitella ja ratkaista konflikteja, tuntea itsensä, sekä ymmärtää ja arvostaa erilaisuutta, olla myönteisesti ryhmän jäsenenä ja tehdä rakentavasti yhteistyötä ja taitoa ylläpitää ja muodostaa hyviä ihmissuhteita. (Avola &

Pentikäinen 2020, 208.) Onnellisuus ja hyvinvointi ovat vahvasti yhteydessä hyviin ja toimiviin ihmissuhteisiin. Hyvät ihmissuhteet suojaavat meitä ikäviltä kokemuksilta ja voivat eheyttää meitä ihmisinä perustavanlaatuisella tavalla. Yksinäisyys, kiusaaminen ja ulkopuolelle jääminen ovat merkittäviä riskejä mielenterveytemme hyvinvoinnin kannalta. Ihmissuhteet ovatkin lopulta tutkimusten mukaan kaikkein merkittävin tekijä ihmisen onnellisuuden ja hyvinvoinnin kannalta. Yhteyden kokeminen toisiin kannattelee meitä elämässä eteenpäin. Sosiaaliset suhteet ovat hyvinvoinnin lähde opiskelijoille, mutta ne ovat myös tärkeä ja jatkuva oppimisen aihe. Puutteelliset sosiaaliset taidot johtavat opiskelijoiden kohdalla stressin ja pahoinvoinnin kokemuksiin. (Avola & Pentikäinen 2020, 210).

panostamalla lasten ja nuorten ihmissuhdetaitoihin, he saavat erityisen merkittävän taidon tulevaisuuden varalle, joka tukee heidän hyvinvointiaan. Ihmissuhdetaitoja opettamalla lapsista ja nuorista kasvaa rakentavia yhteisön ja yhteiskunnan jäseniä ja tasapainoisia aikuisia.

Ihmissuhde- ja vuorovaikutustaidot koostuvat monista tekijöistä ja taidoista. Ryhmätyötaidot, itsesäätely, sosiaalinen älykkyys, anteeksiantavaisuus ja ystävällisyys ovat luontevahvuuksia, joiden myötä kokonaisvaltaisempi vuorovaikutus ja ihmissuhdeosaaminen rakentuu. Myötätunto on ihmissuhdetaitojen oleellinen osa, jota ilman konfliktien ratkaiseminen ja yhteydenkokemukset ihmisten välillä eivät onnistu. Myötätunnon kuin monen muunkin edellä mainitun taidon ja ominaisuuden juuret ovat tunnetaitojen alueella. (Avola & Pentikäinen 2020, 2012-2014).

3.3 Itsensä johtamisen taidot

Itsensä johtamisen taidon ensimmäinen edellytys ja pilari on tuntea itsensä. Itsetuntemuksen perustana ovat persoonallisuuden ja temperamentin tunnistaminen. Opettajat ja kasvattajat ovat ikään kuin lapsen ja nuoren peilejä, jotka tuovat esiin ja heijastavat lapsen tai nuoren persoonallisuuden piirteitä ja vahvuuksia. (Avola & Pentikäinen 2020, 286). Kaikki laaja-alaiset hyvinvointitaidot ovat tarkemmin katsottuna toistensa päälle rakentuvia taitoja ja näin ollen itsensä johtamisen taidot sisältävät muut elämäntaidot ja laaja-alaiset hyvinvointitaidot. Avola & Pentikäinen kiteyttävät kirjassaan *Kukoistava kasvatus* (2020, 275) asian ytimekkäästi. Kun tunnemme itsemme hyvin ja tiedämme mitä haluamme, sekä osaamme tavoitella haluamaamme, tarvitsemme lisäksi kaikkia muita elämäntaitoja avuksi näiden

tavoitteidemme ja unelmiemme toteuttamiseen. Tähän tarvitaan kykyä olla läsnä ja rauhoittua, taitoja tulla toimeen toisten ihmisten ja omien tunteittemme kanssa, kykyä ymmärtää ajatteluamme ja oppimistamme, taitoja huomata mikä on hyvin ja toimii, sekä kykyä olla myötätuntoisia itseämme ja toisia ihmisiä kohtaan. Hyvä elämä muodostuu siis teoista, ajatuksista ja tunteista. Lähtökohdat yksilön hyvälle elämälle syntyvät yksilön omien visioiden ja tavoitteiden kautta. Itsensä johtaminen on kokonaisuudessaan oppimis- ja vaikuttamisprosessi, jolla arvoja, kehoa ja mieltä ja tunteita ohjataan itsetutkiskelun avulla. Itsensä johtamisen taidot ovat taitoa unelmoida, asettaa tavoitteita ja tavoitella unelmiaan sinnikkäästi, taitoa johtaa omia uskomuksiaan, ajatuksiaan ja anteitaan, taitoa johtaa omaa elämäänsä vastuullisesti, ratkaisukeskeisesti ja tietoisesti ja taitoa tuntea itsensä ja omat arvonsa ja pyrkiä toimimaan niiden mukaan. (Avola & Pentikäinen 2020, 276).

3.4 Terveys, elinvoimaisuus ja kehon hyvinvointi

Elinvoimaisuus, kehon toiminta ja hermoston toiminta ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa ja mahdollistavat yhdessä kokonaisvaltaista hyvinvointia (Heikkala 2009). Maslowin (1942) tarvehierarkian mukaan perustarpeidemme tulee täytyä tietyssä järjestyksessä, jotta voimme oppia, kehittyä ja voida hyvin. Aivojemme rakenteen tunteminen tukee ymmärrystämme siitä, mistä hyvinvointimme koostuu. Toimintaamme ohjaavat hypotalamus ja aivorunko, joka sisältää pääpiirteissään primitiiviset reaktiot ja primitiiviset tarpeet, limbisen järjestelmän, jonka pääasiallinen tehtävä on tunne-elämän ja pelkoreaktioidemme säätely ja etuaivokuori, joka on ainoa aivojen muovautuva osa ja vastaa pääpiirteissään ratkaisukeskeisyydestä ja oppimisesta. Kaiken kaikkiaan hyvien ihmissuhteiden ja onnellisuuden kannalta meidän tulee panostaa etuotsalohkon käyttöön. Kaikki elämäntaidot ja hyvinvointitaidot ovat lähtöisin etuotsalohkon alueelta. (Avola & Pentikäinen 2020, 340).

Oppimisen ja hyvinvoinnin on mahdotonta toteutua silloin, kun limbisen järjestelmän rauhoittamisesta tai kehon perustarpeiden toteutumisesta ei ole huolehdittu. Biologisesti ajateltuna voimme selviytyä aivorungon eli ”lisko-aivojemme” avulla primitiivisin keinoin esimerkiksi nälkäisinä ja väsyneinä mutta emme voi olla samalla onnellisia ja hyvinvoivia (Seligman 2011, 5). Aikuisen ja opettajan oma esimerkki kehon hyvinvoinnin ja

elinvoimaisuuden suhteen on tärkeää. Opettajan ja aikuisen on myös tärkeää osoittaa nuorelle, että hän on ”lauman johtaja”, joka pitää nuoren hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolta.

4 Yhdenvertaisuus ja inkluusio

Inklusio-ideologia on saanut alkunsa integraation liittyvien puutteiden jalostamisesta kestävämpään suuntaan. Inklusion myötä moninaisuus ja tuen tarpeessa oleva yksilö on lähtökohtaisesti syntynyt yhdenvertaisena oman yhteisönsä sisälle ja osaksi omaa yhteisöään. Tällöin ei ole tarpeen integroida tai palauttaa ketään kuuluvaksi tiettyyn yhteisöön, vaan kaikki ovat lähtökohtaisesti saman-arvoisia ja osallisia. Inklusiivisella koululla tarkoitetaan sitä, että kaikki opiskelijat opiskelevat yhdistyneessä koulujärjestelmässä ja saavat tarvitsemaansa tukea. Inklusiivisessa koulujärjestelmässä ja ajattelussa pääpaino on joustavuus ja opetusjärjestelyt, jotka edistävät kaikkien oppilaiden osallisuutta moninaisuuden ilmapiirissä.

4.1 Inklusio – osallisuutta ja yhdenvertaisuutta etsimässä

Integraation käsitteen rinnalle on noussut inklusion käsite, joka on saanut paljon huomiota ja on kokonaisuudessaan integraatiota laajempi näkemys. Inklusiota voidaan kuvata pohjana, jonka päälle oikeudenmukainen yhteiskunta perustuu ja joka antaa mahdollisuuden ja oikeuden jokaiselle yksilölle kokea osallisuutta ja hyvinvointia osana omaa yhteisöään ja yhteiskuntaa. Laajasti tarkasteltuna inklusiivinen koulutusreformi tukee ja toivottaa tervetulleeksi kaikkien oppijoiden erilaisuuden. (Ketovuori & Pihjala 2016, 234). Inklusion ajatus lähtee siitä, että kaikki lapset käyvät samanlaista lähikoulua, jossa he saavat omien edellytyksiensä mukaan yksilöllistä ja laadukasta opetusta. Inklusion aatteellisia perusteita ovat demokratia, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo. Inklusion ajatuksena on se, että ihminen on syntynyt yhteisön sisälle ja hänellä on siksi täysi osallisuus yhteisönsä, sekä ihmisoikeudet ja autonomia. Inklusion toteuttamiseen käytännössä, tarvitsemme suuria muutoksia, jotka liikkuvat arvojen ja asenteiden alueella. Inklusio on ensisijaisesti toimintatapa ja filosofia, joka ei ole sidoksissa tiettyyn paikkaan tai näkyvään opetukselliseen käytäntöön. Baliegerin ja Shapiron (2012, 28) mukaan inklusio tarkoittaa opetussuunnitelman uudelleenjärjestämistä ja sen laajentamista humanistisiin arvoihin, jotka ylittävät tieteen ja kvantitatiivisen maailman. Inklusion lähtökohtana on siis ihminen ja oppilas. Inklusion mukaan oleellisinta on miettiä sitä, mikä tukee juuri tämän oppilaan

oppimista ja hänen osallisuuden kokemustaan suhteessa ympäröivä yhteisönsä elämään. Inklusion lähtökohtainen ja perimmäinen ajatus ei siis ole oikeutus koulutuspoliittisille säästötoimille, eikä inklusion nimissä tulisi säästöjä toteuttaa. Tärkeimpänä kehityskohteena ovat hyväksyvän ilmapiirin luominen ja yleisopetuksen kehittäminen. Erityisopetuksessa erityisen tärkeää on yksilöiden puutteiden sijaan vahuuksien huomioiminen. (Johdatus erityispedagogiikkaan luento, Lilja Aikio).

Se, miten näemme yksilön potentiaalin, on vahvasti yhteyksissä siihen, mistä näkökulmasta asiaa katsomme ja millä arvoilla ja asenteilla oppilaan kohtaamme. Ojalan ja Vierelän (2018, 99) mukaan tavoite järjestää erityisopetus mahdollisimman pitkälle yleisopetuksen yhteydessä on ohjannut koulutuspolitiikkaa ja uudistuksia viime vuosikymmeninä. Keskustelu inklusiosta – samoin kuin erityisopetuksesta – on usein keskittynyt pitkälti vain opetuksen järjestämisaikoihin. Inklusiosta on kyse prosessista, jossa poistetaan osallistumisen esteitä ja pyritään edesauttamaan yhteisöllisyyden muodostumista. Tällöin inklusiosta ei ole kyse ainoastaan opetuksen järjestämisaikasta. Näin ollen se, että kaikki oppilaat opiskelevat yleisopetuksen ryhmässä, ei vielä tee opetuksesta inklusiivista. Olennaisena osana inklusiivista opetusta on se, että osallisuuden ja oppimisen esteitä pyritään poistamaan ja tarjoamaan oppilaalle tilalle riittävästi tukea.

Inklusion tavoitteina voidaan pitää ihmisoikeuksien edistämistä, myönteisten asenteiden edistämistä, yhteisöllisyyden ja sosiaalisen kanssakäynnin edistämistä. Tärkeä inklusion ajatus on myös se, että yhteisöjen jäsenet kasvavat yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi. Vaikka länsimainen erityisopetus pyrkii vähiten rajoittavaan kasvuympäristöön, erityiskoulut, laitokset ja erityisluokat ovat edelleen olemassa. Inklusion toimivuus edellyttää kuitenkin syvällisiä ja rakenteellisia muutoksia nykyisessä koulutusjärjestelmässä, sillä sen toteuttamiseen tarvitaan paljon resursseja. Hermanforsin (2017, 124) mukaan inklusiivisen kasvatuksen tavoitteena onkin yhdistää erilaisuuden tulkinnat koko institutionaalista kasvatuksesta ja koulutuspolitiikkaa koskeviksi kysymyksiksi. Inklusiota kuvaavina arvoina voidaan pitää tasa-arvoa, osallisuutta, yhteisöllisyyttä, oikeudenmukaisuutta, myötätuntoa, monimuotoisuuden kunnioittamista, demokratiaa ja pitkäjänteisyyttä. Näiden lisäksi inklusioideologian tärkeitä arvoja ovat väkivallattomuus, luottamus, rehellisyys, rohkeus, ilo, rakkaus, toivo ja kauneus.

Kun puhutaan inklusiivisesta koulutusjärjestelmästä, sen tärkeimpinä arvoina voidaan pitää osallisuutta, yhteisöllisyyttä, tasa-arvoa, pysyvyyttä ja erilaisuuden arvostamista. Nämä arvot

ulottuvat laajempina koko koulutusjärjestelmän ja yhteiskunnan pyrkimyksien ja toimintojen tasolle. (Ketovuori & Pihlava 2016, 236).

Inklusiivisella prosessilla on vuorovaikutuksellinen luonne ja tästä syystä yhtä selkeää määritelmää inklusiosta on mahdotonta antaa. Inklusio on jatkuva vuorovaikutuksellinen prosessi, joka muuttuu olosuhteiden muuttuessa. Muutosten myötä inklusion käytännöt ja koulutuspolitiikka muovautuvat uudelleen. Inklusion voidaan tällöin sanoa olevan erilaisissa yhteiskunnissa ilmaisultaan monimuotoinen, erilaisista sosiaalisista prosesseista, historiallisista muutoksista ja prosesseista kumpuava kansainvälinen liike. Tässä muutosprosessissa keskeistä on osallisuuden esteiden tunnistaminen ja purkaminen. Inklusion erityinen huomio kiinnittyy niihin oppijaryhmiin, jotka ovat vaarassa syrjäytyä. (Ketovuori & Pihlava 2016, 235.)

Vastuunjaon epäselvyyttä voidaan pitää yhtenä inklusion etenemistä hidastavana tekijänä. Ongelmana voi olla esimerkiksi se, että inklusiota edistävät ministeriöt tekevät yhteistyötä heikosti, jolloin inklusion edistyminen hidastuu. Koulutuspolitiikan ja koulutusjärjestelmän sisällä saattaa olla inklusiota hidastavia jännitteitä ja heikkoa etenemisen valvontaa. Inklusioideologiaa ohjaavat arvot, joita ovat tehokkuus, laatu, valinnan mahdollisuudet ja tasa-arvo, ovat lopulta keskenään kilpailevia käsitteitä, josta seuraa jännitteitä inklusiivisen ideologian toteuttamisen kannalta. (Ketovuori & Pihlava 2016, 232).

4.2 Yhdenvertaisuus lukio-opetuksen arvolähtökohtana

Yhdenvertaisuus on lukio-opetuksen keskeinen arvo. Suomalainen koulutusjärjestelmä pohjaa oppilaan oikeuteen saada koulunkäyntiinsä tarvittavaa tukea ja mahdollisuuteen kouluttautua niin pitkälle kuin oppilas haluaa. Lukion opetussuunnitelman perusteissa on mainittu, että koulutuksen tulee edistää hyvinvointia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tätä kuvataan myös siten, että opetuksen tulee olla poliittisesti, katsomuksellisesti ja uskonnollisesti sitoutumatonta. Yhdenvertaisuus nähdään lukio-opetuksen arvopohjassa osana laajempaa sivistystä ja laaja-alaisen hyvinvoinnin taitoja. Sivistykseen katsotaan kuuluvan myös kyky käsitellä vallitsevan todellisuuden ristiriitoja hyvän vuorovaikutuksen keinoin, eettisesti ja kestäväällä, myötätuntoisella tavalla. Lukio-opetuksen tavoitteena on luottavaisen

tulevaisuussuhteen rakentaminen, omien vahvuuksien tunnistaminen ja yhteisöllisyyden vahvistaminen. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019).

4.3 Erityinen tuki lukio-opetuksessa

Lukiolaissa on määritelty lukio-opiskelijan erityisen tuen tarpeesta. Lain mukaan opiskelijalla, jolla on oppimisvaikeuksia, haasteita suoriutua opinnoistaan tai muita kielellisiä oppimisvaikeuksia, on oikeus saada oppimisen tukea yksilöllisen tarpeensa mukaan (lukiolaki 714/2018, 28 § 1 mom.). Lukiossa erityisen tuen saaminen eriyä perusopetuksen kolmiportaisesta tuesta siten, että tuen saaminen ei lukiossa edellytä erityisen tai tehostetun tuen päätöstä. Oppilaalla on oikeus saada tukea hänen oman tarpeensa mukaan. Osana oppimisen tukea on mahdollisuus hyödyntää erityisjärjestelyitä esimerkiksi ylioppilaskokeissa. (Opetushallitus, 2019, 30–32.)

Erityisen tuen antaminen luo yhdenvertaisuutta opiskelijoiden välille. Erityisopetuksen näkökulmasta tärkeitä asioita ovat saavutettavuus ja esteettömyys. Tuen tarkoituksena on edistää oppilaan jaksamista ja hyvinvointia. Opiskelijan tuki lukiossa on kokonaisvaltaista tukea. Oppilaan tukea toteuttavat monet eri ammattilaiset yhteistyössä. Opiskeluhoito on olennainen osa oppimisen tukea lukio-opiskelussa. (Opetushallitus, 2019, 31). Lukion opetussuunnitelman perusteet määrittelevät oppimisen tuen muodot seuraavalla tavalla; tuen muotoja ovat opetuksen eriyttäminen, tukiopeus ja muut pedagogiset ratkaisut. Opiskelijaa voidaan tukea myös monipuolisella opinto-ohjauksella ja ryhmänohjaajan tuen avulla sekä hyödyntämällä erilaisia opintojen valintamahdollisuuksia. Opiskelijan oppimista voidaan edistää myös tarjoamalla oppimista ja hyvinvointia lisääviä lukion oppimäärään sisältyviä opintoja, jotka antavat tukea esimerkiksi opiskelutaitoihin ja elämänhallintaan. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,18).

4.4 Arvot, asenteet ja inklusio

Ihminen ei kasva yksin vaan hän on alusta alkaen suhteessa toisiin ihmisiin. Varhaisten vuorovaikutussuhteiden laatu on merkittävä tekijä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta.

Ekologisen näkökulman mukaan ongelmat ovat aina osa laajempaa ympäristöä ja sen toimintaa, joten interventiot tulee kohdistaa myös lapsen yhteisöön. Mielenkiintoinen kysymys onkin, voidaanko lasta pitää häirikkönä tai häiriintyneenä, vai onko sittenkin kysymys siitä, että hänen sosiaalisemotionaalista kehitystään olisi jollakin tavalla häiritetty. Inklusiivisen koulun ja kasvatusjärjestelmän keskeisin kriteeri on lasten ja nuorten kokemus siitä, että he kuuluvat yhteisöönsä sen tasavertaisina jäseninä. Sosiaalisemotionaalisten taitojen avulla yhteisöön kuuluminen onnistuu helpommin. Siksi sosioemotionaalinen kompetenssi on merkittävässä roolissa kehitettäessä inklusiivista koulujärjestelmää. Inklusiivinen koulutusjärjestelmä rakentuu kolmen periaatteen varaan, jotka ovat: koulutukseen pääsy, laatu ja osallisuus. Periaatteista huolimatta, osallisuuden kokemus ei välttämättä toteudu järjestelmän sisällä. Miten oppimisen ja opetuksen tulen avulla voitaisiin edistää ja lisätä kaikkien oppilaiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemista? Koska sosioemotionaalinen kompetenssi on yksi merkittävä tekijä osallisuuden ja sosiaalisen osallisuuden kokemuksen mahdollistajan, on sen kehityksen tukeminen ensiarvoisen tärkeää. Osallisuus ei ole vain lapsen kuulemistä, vaan osallisuus on dialogi lasten ja aikuisten välillä. Dialogi ja lämmin vuorovaikutus ovat edellytyksiä lasten ja aikuisten yhteiselle osallisuudelle. (Kuorelahti, Lappalainen, Viitala 280.) Osallisuus, tai lapsen kuuleminen ei välttämättä ole tuttua lapselle, jolla on erityisen tuen tarpeita. Hän ei välttämättä ole tottunut siihen, että hän tulisi nähdyksi ja kuulluksi.

Sosioemotionaalinen kompetenssi ja osallisuus nähdään usein haasteena koulutusjärjestelmässä. Tuen tulisi kuitenkin olla monimuotoista, joustavaa ja ajoitukseltaan sopivaa. Eristäminen ei ole ratkaisu, vaan kaikkien kasvaminen yhdessä tuettuna on tulevaisuuden visio. (Kuorelahti ym. 2012, 292.) Jos lapsella on haasteita sosiaalisen kompetenssin alueella, hänet leimataan helposti käyttäytymishäiriöiseksi. Häiriöt halutaan usein poistaa yhteisöstä. Tässä on inklusiivisen koulun haaste. Mallioppiminen huolestuttaa opettajia. Inklusion myötä käyttäytymisen ongelmien alueella haasteita kokevan lapsen käytöksestä saatetaan myös mallioppia. Sosioemotionaalinen kompetenssi on käsitteenä parempi kuin käytöshäiriö, sillä se ohjaa huomion siihen, mitä lapselle tulisi opettaa. Sosioemotionaaliselta kehitykseltään haasteelliset lapset ovat inklusiivisen kasvatusjärjestelmän koetinkivi. Rauhaton lapsi saattaa hakea opettajan huomiota häiritsemällä oppituntia, sillä opettajan reagointi on merkki siitä, että oppilas kuuluu yhteisön sisälle ja häneen reagoidaan. Opettajan kannalta jatkuva huomion hakeminen saattaa olla ongelmallista ja uuvuttavaa.

Kehittynyt sosioemotionaalinen kompetenssi ennaltaehkäisee konfliktien syntymistä. Hyvä ja laadukas opetus taas vahvistaa osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Aikuisella on tärkeä rooli osallisuuden tukemisessa ja usein merkittävä rooli konfliktien ratkaisemisessa. Se, millaisia keinoja kasvattaja käyttää vaikuttaa vahvasti ryhmän tunneilmastoon. Opettaja tekee suunnitelmia, joilla on mahdollisuus vaikuttaa sosiaalisen osallisuuden kokemukseen. Osallisuus kehittyy vain yhteisön jäsenenä olemalla, ja osallisuuden kokemuksen tukeminen on asia joka koskettaa yhteisesti koko kasvatus- ja koulutusjärjestelmää. Sosioemotionaaliset taidot ovat Kuorelahden, Lappalaisen ja Viitalan (2012, 277-298) mukaan kehityksellisiä ja opittuja taitoja ja tästä syystä päiväkoteihin ja kouluihin tarvittaisiin yhteisesti tiedostettuja tavoitteita, tukitoimia ja yhteisöllisiä menetelmiä, joiden avulla koko koulu ja päiväkotit tähtäisivät positiiviseen muutokseen ja lasten sosioemotionaalisen kompetenssin vahvistumiseen.

Sosioemotionaalisia taitoja voidaan vahvistaa vaikuttamalla suoraan tunnistamalla käyttäytymisen taustalla olevia tekijöitä, tilannetulkintoja kognitioita. Tärkeää on myös keskittyä oman toiminnan seurausten arviointiin. Tunteisiin on mahdollista vaikuttaa panostamalla itsesäätelyn taitoihin ja itsensä hallitsemisen taitoihin. (Kuorelahti ym. 2012, 277-298.) Sosioemotionaalisten taitojen suorassa opettamisessa panostetaan niiden taitojen opetteluun, joilla tiedetään olevan vaikutusta siihen, että lapsi pärjää paremmin omissa vuorovaikutussuhteissaan. Sosioemotionaalisen kompetenssin mallioppiminen tapahtuu luontaisesti vertaistilanteissa. Sosiaalisten ongelmanratkaisutaitojen harjoittelu keskittyy konkreettisten taitojen harjoitteluun, empaattisuuteen ja vihan hallintaan.

Sosioemotionaalisen tuen tarpeessa olevat lapset ja nuoret haastavat koulutus- ja kasvatusjärjestelmää reagoimaan muuttuneissa yhteiskunnallisissa oloissa yhä uudelleen ja uudelleen. Jotta voimme edistää sosiaalista kestävyyttä, on meidän tarkasteltava erityisen tarkasti yhteisöllisyyden, inklusion ja moninaisuuden kohtaamisen alueita perusopetuksessa. Nämä kaikki käsitteet liittyvät toisiinsa ja ilmenevät konkreettisesti perusopetuksen arjessa. Sosioemotionaalinen kompetenssi, tunnetaidot ja itsesäätelyn taidot luovat pohjan sille, että yhdenvertaisuuden toteutuminen ja yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointiin on mahdollista.

Inklusiivisen koulutusjärjestelmän tärkein edellytys on opettajien myönteinen asenne.

Opettajien asenteita integraatiota kohtaan on tutkittu paljon, ja viime vuosina tutkimuksen kohteena on ollut asennoituminen inklusioon. (Pinola 2008, 40). Inklusion toteutuminen ja toteuttamisen lähtökohdina ovat siis syvemmän tason käsitykset ja asenteet liittyen erilaisuuteen. Alamme muodostaa asenteita erilaisuudesta tai poikkeavuudesta jo varhaisessa

iässä voimakkaiden kulttuurivaikutusten perusteella esimerkiksi koulun, median, kielen ja kirjallisuuden kautta. (Baglieri & Shapiro 2012, 13). Integraatiosta inklusioon käytävä keskustelu liittyy pohjimmiltaan läheisesti yksilöiden ja yhteisöjen ihmiskäsitykseen, ja käsitykseen siitä miten erilaisuutta tulisi kohdata. Millaiset ideaalit meitä ohjaavat esimerkiksi tasa-arvoista ja yhdenvertaista koulua rakennettaessa? Asennetta voidaan pitää positiivisena tai negatiivisena emotionaalisenä reaktiona henkilöön, johon liittyy erityisiä uskomuksia, jotka yleensä saavat sen haltijan käyttäytymään tietyllä tavalla kohdetta kohtaan. Vaikka asennemääritelmät saattavat vaihdella hieman, useimpiin sisältyy kolme toisiinsa liittyvää peruselementtiä: vakaumus tai muu kognitiivinen komponentti, emotionaalinen tai affektiivinen komponentti ja toiminta tai käyttäytymisosa. (Baglieri & Shapiro 2012, 15). Erilaisuudesta on käyty monenlaisia diskursseja. Erilaisuus käsitteenä ja sisältönä, on yhdistetty institutionaalisessa kasvatustieteessä yleisestä, tavallisesta opetuksesta ja kasvatuksesta “erityisen” käsitteeseen. Erityispedagogiikka, erityiskasvatus ja erityisopetus perustuvat siihen, miten erilaisuutta on erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa pyritty rakentamaan, hallitsemaan ja miten sitä on merkityksellistetty. Hermanforsin (2017,111) mukaan erilaisuutta on pitkään tarkasteltu essentiaalisena ilmiönä, jossa yksilön erillaisuudet tai vammaisuus nähdään yksilön patologiana, puutteena, vajavaisuutena tai yksilöllisenä vikana. Tällaista lähestymistapaa kutsutaan medikalistiseksi tai puutelähestymistavaksi. Tämä lähestymistapa on tunnettu yksilöllisenä näkökulmana, ja sen välittävät merkitykset, sosiaaliset roolit ja ontologiset hierarkiat ovat tuottaneet negatiivisia seuraamuksia, joita saattavat olla marginaalisen identiteetin omaksuminen ja toiseuden kokemukset. Toiseuden kokemus sisältää vahvan viestin ulkopuolisuuden kokemuksesta. Erilaisuuden yksilöllinen määrittely, sekä jakautuminen yleis- ja erityisopetuksen kesken on vaikeuttanut näiden välistä yhteistyötä. Kasvatusinstituutiot ovat yhteiskunnan mikromaailmoja, jotka ovat rakentuneet “normaalin”- käsitteen ympärille. Tämä vahvistaa opetussuunnitelmiin, kasvattajan pedagogiikkaan sekä piilo-opetussuunnitelmaan heijastuvia sosiaalista eriarvoisuutta tukevia käytäntöjä ja vuorovaikutusta. (Hermanfors 2017, 111).

Luokanopettajien ja kasvattajien asenteella on suuri vaikutus inklusioideologian toteutumisen kannalta. Tutkimuksissa on todettu, että luokanopettajat kokivat rankimmaksi integroitavaksi ryhmäksi käytöshäiriöiset ja tunne-elämältään häiriintyneet. Näitä selvästi helpommiksi opettaa koettiin näkö- ja kuulovammaiset oppilaat, joskin tätä eroa saattaa tutkijoiden mukaan selittää se, että aistivammaisia oppilaita on integroitu suhteellisen vähän yleisopetuksen luokkiin (Pinola 2008, 41). Arvoja ja asenteita koskeva muutos on mielestäni

inkluusiota ajatellen olennainen. Jotta inkluusio voisi toteutua siten, kuin olisi tarkoituksenmukaista, sekä yksilöiden, että yhteiskunnan, päättäjien ja politiikan osalta tulisi tapahtua asennemuutos sen suhteen, miten moninaisuus kohdataan. Koulun toimintakulttuurin kehittämisen rinnalla on panostettavaopettajien ja muun henkilöstön monipuoliseen tukemiseen, kouluttamiseen ja hyvinvointiin, sekä työssäjaksamisen ylläpitämiseen. Ojalan & Vierelän (2018, 166) mukaan osaavat ja hyvinvoivat aikuiset voivat mahdollistaa oppilaiden maksimaalisen kukoistuksen. Inklusiivisen toimintakulttuurin ja opetusjärjestelyiden onnistunut toteuttaminen vaatii myös resursseja ja on näin ollen myös koulutuspoliittinen ongelma. Henkilökunnan riittävyteen ja taloudellisiin resursseihin panostaminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta moniammatillinen yhteistyö ja tukitoimien tarkoituksenmukainen järjestäminen olisi mahdollista. Tämän hetken uutisoinnissa ja keskustelussa ajankohtaiseksi on noussut nimenomaan se, ettei inkluusioon ole panostettu riittävästi resursseja, jonka seurauksena sekä oppilaat, että opettajat ovat jääneet vaille tarvittavaa tukea.

Tulevaisuuden inkluusiivista koulua ajatellen, olisi tärkeää pohtia myös opettajakoulutuksen sisältöjä, jotta riittävä osaaminen tarvittavan tuen kohdentamiseen on mahdollista. Ketovuori & Pihlava (2016, 249-250) esittää ajatuksen siitä, että suvaitsevuus, joka tässä kontekstissa liitetään inkluusioon, nousee esiin sivistyksen traditiosta ja on yksi peruskoulun tärkeimmistä arvoista. Koulutuksen tehtäväksi nähdään oppilaan tukeminen oppimisessa ja erilaisten tuen tarpeiden huomioiminen nähdään ensiarvoisen tärkeänä. Ketovuori & Pihlava (2016, 249-250) esittää myös opettajankoulutuksen muutokseen liittyviä näkökulmia. Opettajankoulutus tulisi näkemyksen mukaan uudistaa osana inkluusiivista koulutuspolitiikkaa siltä osin, että jokaisella opettajalla olisi riittävästi tietoa, taitoa ja valmiuksia opettaa oppilaita, joilla on erityisen tuen tarpeita.

Opetusryhmien heterogeenisuus haittaa jatkuvasti opettajaa. Yhtäältä kaikkien oppilaiden osallisuutta ja vahvuuksia on korostettava, toisaalta erilaisiin tuen tarpeisiin liittyvien heikkojen signaalien havainnointi, tunnistaminen ja niihin reagoiminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on keskeistä. (Ojala & Vierelä 2018, 164). Ennen erityisopetuksen reformia kunnat ovat olleet huolissaan erityisopetuksen tilasta ja erityisopetukseen liittyvien käytäntöjen suuresta vaihtelusta kuntien välillä. Tällä vaihtelulla perusteltiin lainsäädännön ja hallituksen menettelytapojen muutoksia. On tulkittavissa, että reformin taustalla osaltaan vaikutti myös tilastoissa näkyvä erityisoppilaiden määrän jatkuva kasvu. (Lintuvuori ym. 2017, 321). Lääketieteellinen malli vaikuttaa osaltaan myös tapaan, jolla lapsen diagnoosi tehdään tai tarvittava hoito määrätään. Lääketieteen ja erityisopetuksen yhteistyö diagnoosien

kautta tuen tarpeen määrittämiseen, ja tuen saamiseen on monimutkainen prosessi.

Ongelmallinen tämä lääketieteellinen malli on siitä syystä, että se pyrkii löytämään ikään kuin ongelman tai vamman yksilöstä, ja hoidolla pyritään vaikuttamaan yksilöön. Baglierin ja Shapiron (2012, 35) lääketieteellisen näkemyksen mukaan vaikeudet koulunkäynnissä kuuluvat yksilölle sen sijaan, että voitaisiin ajatella niiden olevan myös opiskelijan ja koulun välisen vuorovaikutuksen tuote. Erilaisuuden ja moninaisuuden kohtaamisessa vuorovaikutuksella on merkittävä rooli. Kasvatusvuorovaikutuksen laatuun vaikuttavat monet tekijät. Hyväksyntä, tasa-arvon ajatus, kunnioitus ja arvostus näkyvät asenteissamme, ja tulevat näkyviksi vuorovaikutuksen kautta kohdatessamme moninaisuutta.

5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää hyvinvointitaitojen ja yhdenvertaisuuden osuutta lukion opetussuunnitelman perusteissa. on selvittää, onko hyvinvointiin ja yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita ja käsitteitä kuvattu opetussuunnitelmassa ja antaako opetussuunnitelma näin ohjauksellisen ja velvoittavan raamin hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden toteuttamisen suhteen, koskien sosiaalisesti kestävä tulevaisuuden rakentamista. Näiden tulosten pohjalta tarkoitukseni on tutkia sitä, onko hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkitys kestävä tulevaisuuden kannalta kuvattuna lukion opetussuunnitelman perusteissa. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten yhdenvertaisuus ja hyvinvointitaidot ovat kuvattuina lukion opetussuunnitelman perusteissa?
- 2) Onko lukion opetussuunnitelman perusteissa kuvattuna yhdenvertaisuuden ja oppilaan hyvinvoinnin merkitystä kestävä tulevaisuuden kannalta?

6 Tutkimuksen toteutus

Tämän tutkimus on laadullinen tutkimus ja se toteutettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksen aineistona toimivat lukion opetussuunnitelman perusteet ja tutkimus toteutettiin sisällönanalyysin keinoin redusoimalla, klusteroimalla ja abstrahoimalla aineistoa. Aineistosta, tutkimusprosessin kulusta ja aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoista kerron seuraavissa alaluvuissa.

6.1 Aineisto

Tämän tutkimuksen aineistona toimii Lukion opetussuunnitelman perusteet. Opetussuunnitelmateksti on valmis aineisto, johon sisältyy useita osa-alueita. Lukiokoulutus on läpikäynyt laajan uudistuksen, joka sisälsi lukion toiminnallisen uudistamisen, lukiolain uudistamisen, sekä ylioppilastutkintoa koskevan valtioneuvoston asetuksen uudistamisen. Lukion opetussuunnitelman perusteet perustuvat valtioneuvoston asetukseen lukiokoulutuksesta (810/2018), sekä lukiolakiin (810/2018). Lukion opetussuunnitelman perusteet koostuu opetussuunnitelmien ja niiden sisällön luvuista, arviointiin liittyvistä luvuista, sekä oppimistavoitteiden ja opetuksen keskeisten sisältöjen luvuista. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä lukuja ovat lukiokoulutuksen arvopohjaa, lukiokoulutuksen tehtävää, opetuksen toteuttamista ja opiskelijan ohjausta ja tukemista koskevat luvut. Tutkimukseni aineistona on toiminut koko Lukion opetussuunnitelma. Eniten tutkimusaineistoa on käytetty lukio-opetuksen tehtävä, arvoperusta, oppimiskäsitys, toimintakulttuuri sekä opiskelijan ohjaus ja tukeminen kappaleista.

6.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Laadullisen aineiston sisällönanalyysia voidaan pitää väljänä teoreettisena kehyksenä, joka on liitettävissä erilaisiin teoreettisiin analyysikokonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Aineistolähtöinen sisällönanalyysi pitää Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan sisällään vaiheet, joissa merkitään aineistosta tutkimuskysymykseen liittyvät aiheet, merkityt aiheet

kerätään yhteen ja ne teemoitellaan, luokitellaan ja tyypitellään erikseen muusta aineistosta ja lopuksi tuloksista kirjoitetaan yhteenveto. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineistosta siis poimitaan keskeisimmät asiat ja aineistoa lähetystään avoimesti ja objektiivisesti. Vaikka tutkimus rakentuu liitoksiin teoriaosuuden kanssa, aineiston lähestyminen objektiivisesti on tutkimuksen tuloksen kannalta merkitsevää. Teoriatieto ei saa siis vaikuttaa aineiston analysointiin. Aiemmin kuvatut tutkimuksen vaiheet jakautuvat tarkemmin kolmeen vaiheeseen, jotka ovat redusointi, klusterointi ja abstrahointi. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto redusoidaan eli pelkistetään, ja siitä etsitään ainoastaan tutkimukselle oleelliset kohdat. Nämä kohdat voidaan merkitä tekstin sisään, jonka jälkeen redusoidut kohdat pyritään kirjoittamaan tiivistettyyn muotoon. Tämän jälkeen aineisto klusteroidaan.

Klusterointivaiheessa merkityt kohdat yhdistetään alaluokiksi, mikäli ne ovat samaa tarkoittavia asioita. Kolmannessa eli abstrahointivaiheessa luokittelua jatketaan siten, että klusterointi vaiheen alaluokat yhdistetään yläluokiksi. Yläluokista muodostetaan pääluokkia ja lopulta yksi yhdistävä luokka. (Tuomi & Sarajärvi 2013). Fokus on siis aineiston sisällössä eli esimerkiksi siinä, mistä asioista haastateltavat puhuvat tai mitä aiheista dokumenteissa kirjoitetaan. Sisällönanalyysi sopii sekä kirjoitettujen aineistojen, haastattelujen, videoiden kuin kuvallisten aineistojenkin analyysiin. Sisällönanalyysi on lähellä aineiston teemoittelua ja usein molempia nimityksiä käytetään puhuttaessa samasta asiasta. Aineiston koodaaminen tarkoittaa sisällönanalyysin työtapaa prosessia, jonka avulla tutkija tunnistaa, nimeää ja tulkitsee aineistonsa sisältöä. (Huttunen & Iso-Pahkala Bouret, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi luento 9.4.2014).

Tämän aineiston analyysi jakautui siis kolmeen vaiheeseen, jotka olivat redusointi, klusterointi ja abstrahointi. (Tuomi & Sarajärvi 2013). Lukion opetussuunnitelmaa tutkiessani kävin redusointivaiheessa läpi koko aineiston. Aineiston kokonaisuutta läpikäydessäni poimin käsitteitä ja oleellisia kohtia ja tiivistin niitä värikoodein siten, että hahmotin lopulta pelkistetyn aineiston. Klusterointivaiheessa jatkoin tutkimusta siten, että kokosin aineistosta poimittuja lainauksia ja käsitteitä sekä pelkistettyjen, että muiden otsikoiden alle. Tämä vaihe oli työläin ja vaati tarkkuutta ja ajattelua, sillä monet Lukion opetussuunnitelmassa käytetyt ilmaukset ja käsitteet liittyvät isompien kokonaisuuksien yhteyteen. Jatkoin luokittelua niin pitkään, että pääsin niin pitkälle, että redusoinnin kautta löydetty ilmaukset ja keskeiset käsitteet löysivät paikkansa luokittelusta.

Abstrahointivaiheessa pyrin kokoamaan yhteen pääluokat ja käsitteet, joista muodostui

lopulta yläkäsite tutkimukselleni ja näin ollen tutkimustulosten kokonaisvaltainen hahmottaminen tuli mahdolliseksi. Kysyin prosessin aikana aineistolta tutkimuskysymyksiäni ja lopulta tulokset muodostivat neljä klusterointiteemaa, joiden myötä yläluokiksi muodostui suuremmat teemat, jotka antavat vastauksia tutkimuskysymyksiini. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–115).

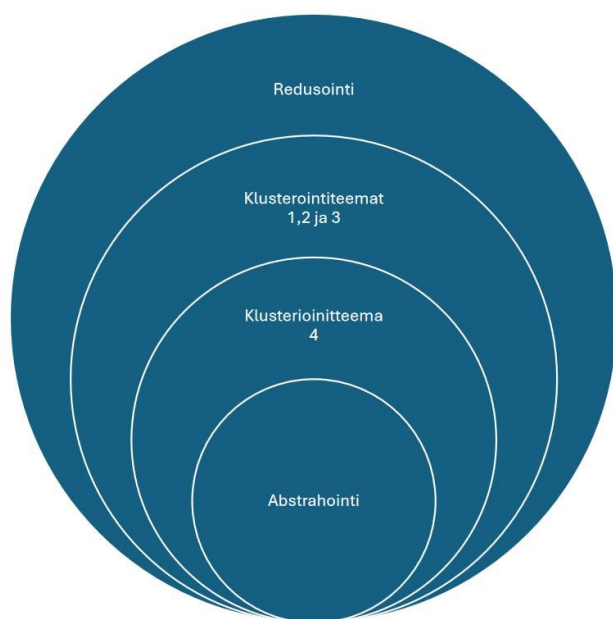
Klusterointiteemat ovat kuvattuina seuraavissa tulosluvuissa kuvion ja talukoiden muodossa. Klusterointiteemat muodostivat näkemykseni mukaan hierarkisen kokonaisuuden. Teemat ovat 1) Hyvinvointitaidot lukion opetussuunnitelman perusteissa 2) Yhdenvertaisuus lukion opetussuunnitelman perusteissa 3) Sosiaalinen kestävyys opetussuunnitelman perusteissa ja 4) Hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkitys sosiaalisesti kestävässä tulevaisuudessa lukion opetussuunnitelman perusteissa. Jaoin siis klusteroinnin teemoihin, sillä teemoittelu vaati mielestäni selkeämpää hahmotusta lukuisten käsitteiden luokitteluiden tueksi.

Klusterointiteema 4 on luokka, jossa yhdistetään teemojen 1,2 ja 3 kautta saatuja tuloksia ja näin klusterointiteema 4 muodostuu hierarkisesti lähemmäs abstrahointia kuin teemat 1, 2 ja 3. Tästä kokonaisuudesta esitän kuviossa 1. Analyysiprosessin kulku hierarkisen jäsentelyyn. Aineistosta nousi esiin lukuisia käsitteitä, jotka analyysiprosessin aikana löysivät paikkansa eri luokituksista. Näitä käsitteitä ovat esimerkiksi arvot, itsetuntemus, moninaisuus, kasvu, oppimaan oppiminen, elinikäinen oppiminen, kokemukset, tasa-arvo, palaute, asenne, motivaatio, tuki, kunnioitus, sosiaaliset taidot, ihmissuhteet, sosiaalinen pääoma, sivistys ja itseilmaisuus. Seuraavissa luvuissa kerron tutkimustuloksista neljän tulosluokan avulla ja teen tuloksista johtopäätöksiä.

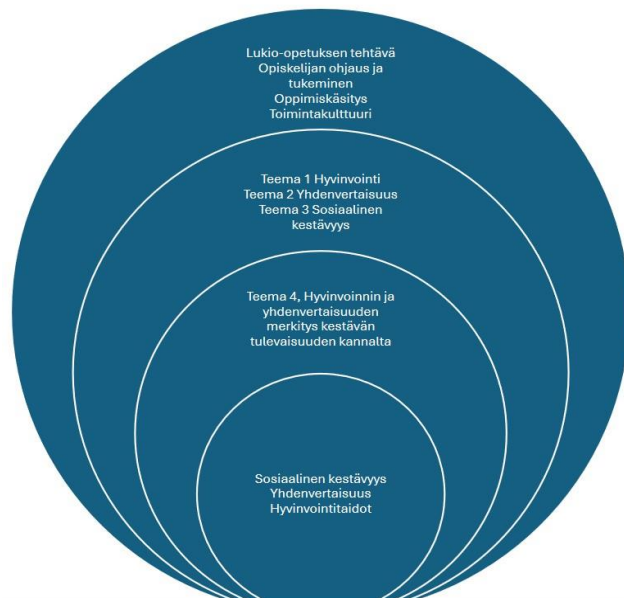
7 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Tässä luvussa esitän tutkimuskysymykseni tutkimuskysymys ja teema kerrallaan. Aluksi käsittelen tutkimustuloksia liittyen hyvinvointitaitojen ja yhdenvertaisuuden osuuteen lukion opetussuunnitelman perusteissa ja tämän jälkeen siirryn sosiaalisen kestävyuden teemaan lukion opetussuunnitelman perusteissa. Lopuksi käsittelen tutkimuskysymystäni hyvinvointitaitojen ja yhdenvertaisuuden merkityksestä sosiaalisesti kestävästä tulevaisuuden kannalta ja esitän näin tutkimuksen kannalta kokoavimpia tutkimustuloksia.

Tutkimustuloksiani havainnollistamaan olen lisännyt kuvat, jokaisen tulosluvun yhteyteen ja lopulta esitän tutkimuksen tuloksia taulukoiden muodossa. Liitän tutkimukseni tulokset osaksi laajempaa kokonaisuutta ja peilaan niitä alussa esittämäni teoreettiseen viitekehykseen ja muihin tutkimuksiin. Tulosten rakenne etenee siten, että alussa on tuloksen kuvaileva osuus, jonka jälkeen esitän aineistonäytteitä ja lopuksi seuraa tulkintaosuus. Luvussa 7.4 esitän kokoavampia tuloksia tutkimusongelmani kokonaisuus huomioiden.

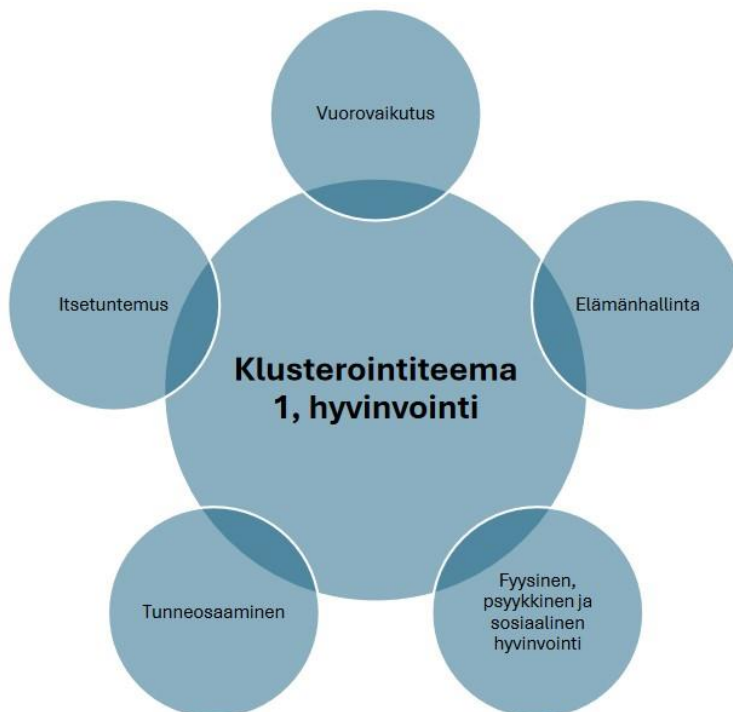

Kuvio 1. Analyysiprosessin kulku.

Kuvio 2. Analyysiprosessin kulku, nimetyt vaiheet.

7.1 Hyvinvointitaidot lukion opetussuunnitelman perusteissa

Kuvio 1. Kuvaa klusterointiteemaa 1, Hyvinvointitaidot lukion opetussuunnitelman perusteissa.

Kuvailen klusterointiteeman osa-alueita teema kerrallaan ja esitän näiden yhteydessä ainetonäyitteitä, jotka koskevat esitetyn teeman tuloksia. Lopuksi nivon klusterointiteeman 1 tulokset yhteen ja esitän niistä tulkintoja. Lukion opetussuunnitelman perusteet käsittelevät oppilaan hyvinvointia melko laajasti ja useissa kohdissa. Hyvinvoinnista puhutaan lukion opetussuunnitelmassa sekä yksilöiden tasolla, että liitettynä laajempaan kontekstiin osaksi kestäväen tulevaisuuden rakentamista.

Tavoitteena on edistää opiskelijoiden hyvinvointia ja tukea heitä opinnoissaan yhä paremmin. Lukioiden toimintakulttuurissa painotetaan vahvemmin opiskelijoiden osallisuutta, yhteistyötä, yhteisöllisyyttä ja monimuotoisuutta yksilölliset tarpeet samalla huomioon ottaen. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 2).

Opetuksen toteuttamisen ja toimintakulttuurin osiossa käsitellään hyvinvoinnin ja kestäväen tulevaisuuden osuutta. Psykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin roolia sekä yksilön, että yhteisön kestäväen hyvinvoinnin perustana korostetaan.

Lukiokoulutus vahvistaa opiskelijan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä antaa valmiuksia niiden ylläpitämiselle elämän eri vaiheissa. Vaikutukset opiskelijan hyvinvointiin otetaan huomioon kaikessa lukion suunnittelu- ja kehittämistyössä, johon osallistetaan myös opiskelijat. Hyvinvoinnin näkökulmat ohjaavat kaikkea lukion toimintaa ja jokaisen työtä niin arkisissa kohtaamisissa kuin osana opetusta. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,11).

Hyvinvoinnin fyysisen puolen tärkeyttä korostetaan erikseen esittämällä fyysiseen liikkumiseen kannustavia ja motivoivia tapoja lukion arjessa. Oppilaita kannustetaan omaksumaan liikunnallisuus osana arkea. Hyvinvoinnin pohjana olevien perustarpeiden täyttyminen katsotaan olevan tärkeää lukioikäisten nuorten elämänhallinnassa. Mielen hyvinvoinnin ja ihmissuhteiden tärkeyden osuus on opetussuunnitelmassa ilmeinen.

Liikunnallinen toimintakulttuuri lisää motivaatiota elämänmittaiseen liikunnallisuuteen ja luo rakenteita liikkumiseen lukion arjessa. Samalla se vähentää paikallaan oloa ja stressin kokemuksia sekä edistää oppimista. Riittävästä levosta huolehtiminen ja opiskelupäivän aikaiset tauot tukevat jaksamista ja palautumista. Ruokailu on osa opiskelijoiden hyvinvointia edistävää toimintakulttuuria. Yhteisöllisyyttä, turvallista ilmapiiriä ja mielen hyvinvointia edistävät toimintatavat ovat osa jokaista koulupäivää. Opiskelijaa ohjataan tunnistamaan oma ainutlaatuisuutensa, luomaan ja ylläpitämään ihmissuhteita sekä arvostamaan itseään ja muita. (lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 11).

Fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin liittyvät teemat nousevat esiin useissa Lukion opetussuunnitelman kohdissa. Unen, liikunnan, levon ja tauottamisen roolia korostetaan. Opiskelijaa rohkaistaan opetussuunnitelmassa myös vaalimaan hyvinvointiaan itselleen merkityksellisten kulttuuriaktiiviteettien keinoin.

Opiskelija ymmärtää terveyden ja terveellisten elämäntapojen merkityksen sekä vaalii fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyään ja hyvinvointiaan. Opiskelija omaksuu hyvinvointiaan tukevia ja iloa tuottavia toimintatapoja sekä tunnistaa niitä edistäviä yhteisöjä. Riittävä fyysinen aktiivisuus, uni, opiskelupäivän aikaiset tauot ja terveellinen ravinto tukevat oppimista sekä opiskelijan jaksamista ja palautumista. Opiskelija vahvistaa myös elämäntapoja, joissa korostuvat itselle merkityksellinen kulttuuri, teknologian vastuullinen käyttö ja eettisyys. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 62).

Hyvinvointitaitojen osalta lukion opetussuunnitelman perusteet huomioi myös itsensä johtamisen taitoja. Opetussuunnitelmassa mainitaan epävarmuuden sietokyvyn kehittäminen sinnikkyuden pohjana ja tulevaisuuteen luottamuksen lisääminen osana hyvinvointia. Oppilasta kannustetaan tunnistamaan omat vahvuutensa ja kehittämiskohteensa.

Opiskelija rakentaa identiteettiään tunnistamalla vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan sekä syventämällä osaamistaan lisääntyvän itsetuntemuksen pohjalta. Lukio-opinnot kehittävät opiskelijan epävarmuuden sietokykyä, sinnikkyyttä ja luottamusta tulevaisuuteen. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 62).

Lukion opetussuunnitelma korostaa oppilaan oikeutta opinnohjaukseen. Ohjaustoiminnan katsotaan edesauttavan nimenomaan hyvinvointia itseohjautumisen, ajattelun taitojen kehittymisen eli itsensä johtamisen taitoja ajatellen.

Ohjaustoiminta tukee opiskelijan hyvinvointia, kasvua ja kehitystä, tarjoaa aineksia itsetuntemuksen ja itseohjautuvuuden lisääntymiseen sekä kannustaa aktiiviseen kansalaisuuteen. Opiskelun ja hyvinvoinnin seuraamisesta ja tukemisesta huolehditaan yhteistyössä huoltajien sekä lukiokoulutuksen ja opiskelijahuoltohenkilöstön kanssa. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 15).

Osallisuudella ja yhteisöllisyydellä katsotaan olevan lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan iso vaikutus yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin kannalta. Oppilaita kannustetaan näin osallistumaan päätöksentekoon ja ilmaisemaan omat mielipiteensä.

Osallisuus ja demokraattinen toiminta luovat perustaa opiskelijan kasvulle aktiiviseen kansalaisuuteen. Lukiossa edistetään jokaisen opiskelijan osallisuutta ja luodaan monipuolisia mahdollisuuksia osallistua opiskeluympäristön ja toimintakulttuurin kehittämiseen sekä opiskelijaan itseensä vaikuttavien päätösten valmisteluun. Opiskelijan osallisuudesta yhteisön toiminnan ja hyvinvoinnin rakentamisessa huolehditaan. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 17)

Lukion opetussuunnitelman laaja-alaisen osaamisen hyvinvoinnin osa-alueessa mainitaan myös uupumuksen, kiusaamisen ja häirinnän tunnistamisen rooli hyvinvoinnin turvaamisessa. Opetussuunnitelman mukaan opiskelijan on tärkeää tunnistaa hyvinvointia häiritseviä tekijöitä ja toimia niiden ehkäisemiseksi.

Opiskelija toimii aktiivisesti oman ja toisten hyvinvoinnin ja turvallisuuden hyväksi. Lukio-opinnot kehittävät opiskelijan valmiuksia tunnistaa myös hyvinvointia ja turvallisuutta heikentäviä tekijöitä, kuten uupumusta, kiusaamista ja häirintää, ja osallistua niiden ehkäisemiseen (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 62).

Vuorovaikutusosaamisen katsotaan olevan hyvinvoinnin pohjana ja edellytys rakentavalle konfliktien selvittämiseksi ja neuvottelun taidolle. Vuorovaikutuksen pohjana opetussuunnitelmassa mainitaan myös tunteiden käsittely ja säätely. Lukion opetussuunnitelman mukaan vuorovaikutus on tärkeä pohja toimiville ihmissuhteille esimerkiksi kuuntelun taidon, kunnioittamisen ja toisten tunteiden ennakoimisen keinoin.

Hyvän vuorovaikutuksen lähtökohta on myötätunto, joka mahdollistaa merkityksellisyyden kokemisen. Opiskelija kehittää vuorovaikutusosaamistaan tunnistamalla, käsittelemällä ja säätelällä tunteitaan. Hän oppii myös kuuntelemaan, kunnioittamaan ja ennakoimaan toisten tunteita ja näkemyksiä sekä niiden ilmaisuja. Hän oppii käyttämään tunteita voimavarana vuorovaikutuksessa. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 48)

Vuorovaikutusosaamisen roolia on korostettu useissa laaja-alaista osaamista koskevissa luvuissa. Vuorovaikutusosaamisen katsotaan antavan opiskelijalle valmiudet toimia rakentavalla ja ratkaisukeskeisellä tavalla.

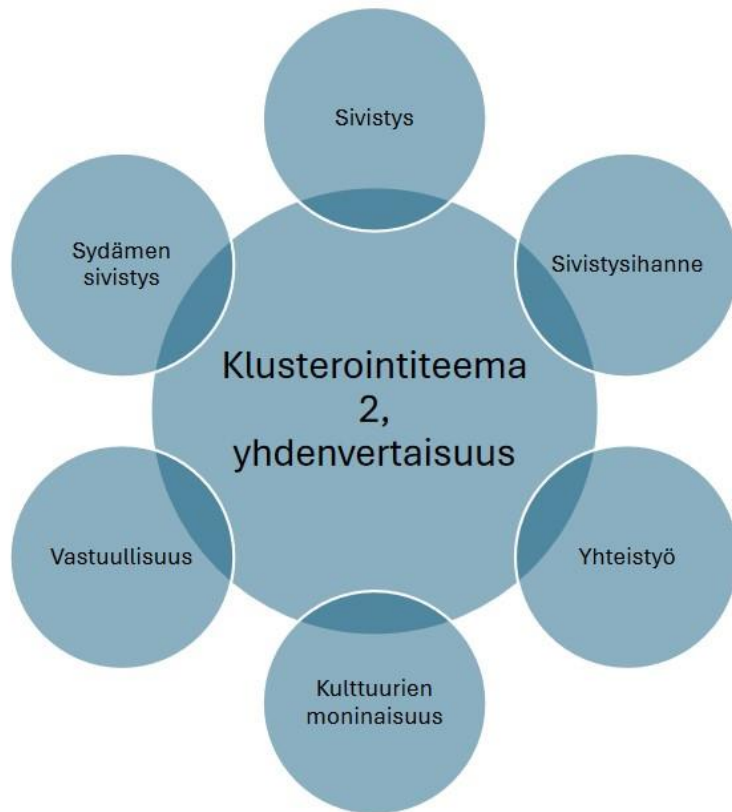
Vuorovaikutusta opitaan yhdessä ja yhteistyössä sekä erilaisissa ympäristöissä. Lukio-opinnot antavat opiskelijalle valmiuksia rakentavaan vuorovaikutukseen. Hän syventää kykyään käsitellä ristiriitoja ja konflikteja rakentavasti ja myös sovittelun keinoin. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 48).

Hyvinvointiosaamiseen kuuluvan itsensä johtamisen taitoon sisältyvä arvopohdinta ja itsetuntemuksen vahvistaminen kuuluvat osaltaan myös lukion opetussuunnitelman perusteisiin.

Lukio-opetus kehittää arvo-osaamista kannustamalla omien arvojen syvälliseen pohdintaan sekä käsittelemällä julkilausuttujen arvojen ja todellisuuden välisiä jännitteitä. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,17).

Teoriaosuuden laaja-alaiset hyvinvointitaidot osassa keskityttiin tunnetaitoihin, vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitoihin, itsensä johtamisen taitoihin ja terveyteen, elinvoimaisuuteen ja kehon hyvinvointiin. Hyvinvointitaitojen osalta keskeisiä esiin nousseita käsitteitä ovat hyvinvointi, vuorovaikutus, tunneosaaminen, itsetuntemus, elämänhallinta, arvot, fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi. Hyvinvoinnin teema on tuotu lukion opetussuunnitelman perusteissa laajasti ja keskeisesti esille. Hyvinvointitaitojen osa-alueisiin on kiinnitetty erikseen huomiota niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisen hyvinvoinnin suhteen. Lukion opetussuunnitelmatekstin läpi välittyy hyvinvoinnin edistämisen merkittävä rooli oppilaan turvallisuuden, jaksamisen ja itsensä johtamisen taitojen suhteen. Lukion opetussuunnitelman perusteissa korostuu myös itsensä johtamisen taitojen teema ajattelun kehittämisen merkityksen kautta. Oppilaita ohjataan laaja-alaisen hyvinvoinnin ja osaamisen mallin pohjalta, jolloin hyvinvoinnin pohjan on oltava kunnossa. Elämänhallinnan teemat tulevat esille hyvinvointiin liittyvien lukujen osioissa. Hyvinvoinnin rakentumisen katsotaan edesauttavan elämänhallintaa ja kokonaisvaltaisempaa hyvinvointia ja kestävää tulevaisuutta. Oppilasta kannustetaan itseohjautuvuuteen ja päätöksentekoon sekä maailman tulkitsemiseen eettisesti ja laaja-alaisesti monesta eri näkökulmasta. Hyvän elämän katsotaan muodostuvan ajatuksista, tunteista ja teoista, jotka muodostavat yksilön omat tulevaisuuden visiot ja tavoitteet. Itsensä johtaminen on näin oppimisprosessi, jolla omaa kehoa ja mieltä ohjataan itsetutkiskelun avulla. (Sydänmaanlakka 2006, Avola & Pentikäinen 2020, 275). Vuorovaikutus ja sosiaalisten taitojen, sekä tunnetaitojen osuus nähdään merkittäväksi. Tämä on kytköksissä sekä oppilaan hyvinvointiin, että kestäväen tulevaisuuden luomiseen neuvottelun ja rakentavan vuorovaikutuksen keinoin. Itsetuntemuksen rooli on melko paljon esillä lukion opetussuunnitelman perusteissa. Itsetuntemuksen tärkeyttä ja oppilaan oman arvopohdinnan roolia korostetaan opetussuunnitelmassa.

7.2 Yhdenvertaisuus lukion opetussuunnitelman perusteissa

Kuvio 2. kuvaa klusterointiteemaa 2. Yhdenvertaisuus lukion opetussuunnitelman perusteissa.

Yhdenvertaisuuden teemasta tärkeitä aineistosta esiin nousseita käsitteitä ovat tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, hyvinvointi, hyväksytyksi tuleminen, yksilöllisyys ja vuorovaikutus. Yhdenvertaisuuden toteuttamisen näkökulmasta lukiokoulutusta velvoittavat lakin perustuvat määräykset tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyen. Lukio-opetusta ohjaavat tasa-arvo ja yhdenvertaisuuslait. Tasa-arvolaisissa säädetään sukupuolten välisestä tasa-arvosta.

Sukupuolten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986, muutettu lailla 1329/2014) 5 a §:n mukaan koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että vuosittain laaditaan oppilaitoskohtaisesti tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 5).

Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa yhdenvertaisuussuunnitelman laatimiseen ja siihen, että suunnitelmassa on oltava olemassa myös toimenpiteen yhdenvertaisuuden toteuttamisen edistämiseksi.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 6 §:n 2 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 5.)

Käsitteinä hyvinvointi ja yhdenvertaisuus rakentuvat hierarkisesti osana lukion opetussuunnitelmaa. Lukio-opetuksen katsotaan siis edistävän sekä hyvinvointia, että yhdenvertaisuutta.

Lukio-opetus edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä demokratiaa ja hyvinvointia. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 8.)

Lukion opetussuunnitelma avaa yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyviä keinoja myös konkreettisella tavalla. Näitä ovat esimerkiksi opetussuunnitelmassa mainitut kohdat siitä, että oppilaat tulevat kuulluksi ja kohdatuiksi samanarvoisina. Yhdenvertaisuuden katsotaan edellyttävän myös hyväksytyksi tulemisen kokemusta ja nämä keinot rakentuvat vuorovaikutustaitojen ja toimivan kasvatusvuorovaikutuksen myötä.

Lukio edistää kaikessa toiminnassaan yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Yhteisön jäsenet tulevat kuulluksi, kohdatuiksi ja kohdelluiksi samanarvoisina. Oikeudenmukaisuuden, turvallisuuden ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset luovat luottamusta ja edistävät työrauhaa. Kiusaamista, häirintää, väkivaltaa, rasismia tai syrjintää ei hyväksytä, vaan niitä ennaltaehkäistään ja niihin puututaan. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,17).

Yhdenvertainen kohtelu edellyttää sekä perusoikeuksien ja osallistumisen mahdollisuuksien turvaamista kaikille että yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista ja arvostamista. Opetus on sukupuolitietoista ja jokaisen yksilöllisyyttä kunnioittavaa. Oppiva yhteisö rohkaisee opiskelijaa tunnistamaan omat arvonsa, asenteensa ja voimavaransa. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 17).

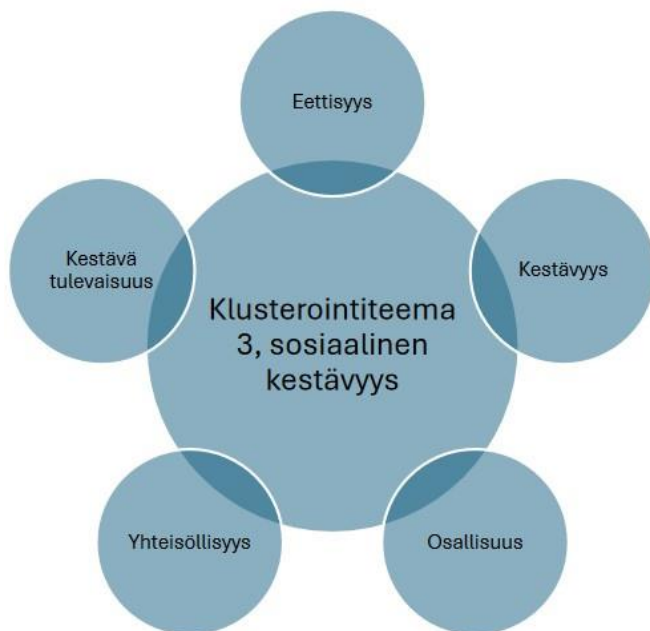
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus ovat mainittuina lukion opetussuunnitelman perusteissa. Yhdenvertaisuus toteutuu moninaisuuden kohtaamisen ja arvostuksen kautta.

Lukiossa arvostetaan kulttuurista ja kielellistä moninaisuutta. Eri kielet, uskonnot ja katsomukset elävät rinnakkain ja vuorovaikutuksessa keskenään. (Lukion opetussuunnitelmien perusteet 2019,11). Tavoitteena on ohjata kaikkia opiskelijoita arvostamaan kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta. (Lukion opetussuunnitelmien perusteet 2019, 48).

Yhdenvertaisuuden teemasta tärkeitä aineistosta esiin nousseita käsitteitä ovat tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, hyvinvointi, hyväksytyksi tuleminen, yksilöllisyys ja vuorovaikutus. Kuten aiemmissa tuloksissa on todettu, moni teema rakentuu ikään kuin toistensa päälle tai sisälle. Tästä esimerkkinä esimerkiksi hyvinvoinnin merkitys yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kokemuksen

rakentumiselle. Lukion opetussuunnitelman perusteet välittää osallisuuden ja yhdenvertaisuuden teemoista sellaisen kuvan, että ne ovat keskeisiä arvolähtökohtia lukio-opetukselle. Kulttuurisen ja kielellisen moninaisuuden roolia arvostetaan. Erityisopetuksen ja inklusion näkökulmasta oppilaan tuen tarpeita kunnioitetaan ja oppilaalle tarjotaan yhdenvertaisesti tukea oppimisen haasteisiin. Lukion opetussuunnitelmanperusteissa mainitaan moninaisuuden yhteydessä, että katsomukset, kielet ja uskonnot elävät rinnakkain ja moninaisuutta arvostetaan. Myös sukupuolten välisen tasa-arvon ja yhdenvertaisen aseman turvaaminen esitetään tärkeäksi. Yhdenvertaisuuden teema eritellään konkreettisemmin niin, että jokainen yksilö tulee lukio-opetuksessa kuulluksi, nähdyksi ja kunnioitetuksi samanarvoisena. Yhdenvertaisuuslaki määrittelee, että yhdenvertaisuuden toteutumista tulee valvoa, arvioida ja edistää koulutuksen järjestäjien tasolla. Koulutuksen järjestäjä on velvollinen laatimaan yhdenvertaisuussuunnitelman ja arvioimaan sen toteutumisen edistämistä omassa toiminnassaan. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, Kristiina Stenman 2024). Näin pyritään varmistamaan se, että opetussuunnitelmien tavoitteet yhdenvertaisuuden osalta toteutuvat myös käytännössä.

7.3 Sosiaalinen kestävyys lukion opetussuunnitelman perusteissa

Kuvio 3. kuvaa klusterointiteemaa 3. Sosiaalinen kestävyys lukion opetussuunnitelman perusteissa.

Sosiaalisen kestävyiden teemasta olennaisia aineistosta esiin nousseita käsitteitä ovat vuorovaikutus, eettisyys, kestävyys, hyvinvointi, osallisuus, sivistys, yhteisöllisyys ja kestävä tulevaisuus.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa mainitaan tavoitteeksi, se että kestävän tulevaisuuden toteuttamista edistetään esimerkiksi myönteisen asenteen, innostavan oppimisen ja myönteisen toimintakulttuurin keinoin.

Opiskelija hahmottaa rakentavan vuorovaikutuksen ja kulttuurienvälisen ymmärryksen merkityksen kestävälle tulevaisuudelle, demokratialle ja rauhalle. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 48.)

Moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden teemat ovat läsnä läpi asiakirjan ja lukion opetussuunnitelman perusteet korostaa demokratian ja kulttuurien välisen yhteistyön merkitystä.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa korostetaan toimintakulttuuria, joka luo myönteistä asennetta, innostaa oppimiseen ja edistää kestävää tulevaisuutta. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 8.)

Lukion opetussuunnitelman perusteet kuvaa laaja-alaisen osaamisen mallin, joka pitää sisällään sosiaalisen kestävyuden rakennusaineina pidettävät laaja-alaiset taidot. Laaja-alaisen osaamisen osa-alueet ovat: vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, hyvinvointiosaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, globaali- ja kulttuuriosaaminen ja eettisyys ja ympäristöosaaminen.

Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta yleissivistyksen rakennusaineet; arvot, taidot, tiedot, asenteet, tahto, itsenäinen ja kriittinen ajattelu ovat olennaisia laaja-alaisen sivistyksen syntymiselle. Näiden taitojen pohjana pidetään myös myötätunnon kehittymistä. Näiden taitojen omaksumisen katsotaan liittyvän vastuulliseen ja kestävään toimintaan.

Lukiokoulutuksen tehtävänä on laaja-alaisen yleissivistyksen vahvistaminen. Lukiokoulutuksessa yleissivistys koostuu arvoista, tiedoista, taidoista, asenteista ja tahdosta, joiden avulla kriittiseen ja itsenäiseen ajatteluun pystyvät yksilöt osaavat toimia vastuullisesti, myötätuntoisesti, yhteisöllisesti ja itseään kehittäen. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,16).

Sosiaalisen kestävyuden teema on esitetty lukion opetussuunnitelman perusteissa kestävyuden ja sen rakentumisen edellytyksenä pidettävien käsitteiden kautta. Sosiaalinen kestävyys esitetään lukion opetussuunnitelman perusteissa tulevaisuuden tavoitteena. Opetussuunnitelma asettaa opiskelijalle tavoitteita, joiden kautta opiskelija voi toimia vastuullisesti, rakentavasti, itseään johtaen ja eettisesti kestävän tulevaisuuden kannalta. Vuorovaikutus ja kulttuurien välinen vuoropuhelu, joka tarvitsee toteutuakseen kulttuurien moninaisuuden kunnioittamisen ja yhdenvertaisuuden arvot, nähdään lukion

opetussuunnitelmassa tärkeinä tekijöinä kestävän tulevaisuuden rakentumisen kannalta. Laaja-alaisen taitojen kohdalla esitetään myös laaja-alaisen sivistyksen käsite, joka pitää sisällään useita laaja-alaisen hyvinvoinnin ja laaja-alaisen osaamisen alueita. Lukiouudistuksen myötä uutena esitetty laaja-alaisen osaamisen malli pitää sisällään tulevaisuuden vastuullisen rakentamisen teemat.

Laaja-alaisen osaamisen kuvauksessa huomioon otettuja asioita

LUKIOKOULUTUKSEN MUUTOSTEHTÄVÄ eli TRANSFORMATIIVINEN TASO:
LOPS2021 panostaa yhteiskunnalliseen muutokseen kestävämmän tulevaisuuden hyväksi

METATASON TAVOITTEET JOKAISEN NUOREN KOHDALLA: Hyvä, tasapainoinen ja sivistynyt ihminen (yksilö), jolla on valmiudet jatko-opintoihin, työelämään ja kansainvälistyneeseen maailmaan ja joka toimii kestäväen tulevaisuuden hyväksi (yhteiskunta, ympäristö)

OPPIAINEET TUOVAT LAAJA-ALAISUUTEEN LUKIOSSA AINA TIEDONALANSA (myös korkeakoulumaisuutta)
Laaja-alaisuutta on oppiaineiden rajapintojen yli – oppiaineiden yhteistyössä – oppiaineiden sisällä

HYVINVOINTI-OSAAMINEN – Konteksti – Tavoitteet – Toiminta	VUOROVAIKUTUS-OSAAMINEN – Konteksti – Tavoitteet – Toiminta	MONITIETEINEN JA LUOVA OSAAMINEN – Konteksti – Tavoitteet – Toiminta	YHTEIS-KUNNALLINEN OSAAMINEN – Konteksti – Tavoitteet – Toiminta	EETTISYYS JA YMPÄRISTÖ-OSAAMINEN – Konteksti – Tavoitteet – Toiminta	GLOBALI- JA KULTTUURI-OSAAMINEN – Konteksti – Tavoitteet – Toiminta
---	---	--	--	--	---

MISTÄ MUODOSTUVAT: ARVOT – ASEENTEET – TIEDOT – TAITOT – TAHTO
→ mahdollistavat toimijuuden (motivaation, pystyvyyden ja koetun pätevyyden)

Ottava huomioon: Korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö, kansainvälinen osaaminen (luku 3.6)

Ottava huomioon: Lukiokoulutuksen tehtävä (luku 2.1), arvoperusta (luku 2.2), opetuksen yleiset tavoitteet (luku 5.1)

Otetu huomioon: Lukiolaki ja -asetus, OPH:n kysely lukiolle (kesä 2018), nuorisobarometrit, LOPS-työryhmän työ, LOPS-paahittimet

Otetu huomioon: Keskeiset laaja-alaisuuden kv-viitekehukset: EN, EU, OECD, YK

PERUSOPETUKSESSA RAKENTUNUT OSAAMINEN: Perusopetuksen seitsemän L:ää

 #LOPS2021

7.4 Hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkitys sosiaalisesti kestävän tulevaisuuden kannalta lukion opetussuunnitelman perusteissa

Kuvio 4. kuvaa klusterointiteemaa 4. Hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkitys sosiaalisesti kestävästä tulevaisuudesta kannalta.

Klusterointiteeman 4. osalta rakensin sen hierarkisesti lähemmäs abstrahointivaihetta, jolloin mukana on teemojen 1,2 ja 3 luokittelujen tuloksia, jotka sisältyvät osaksi uutta teemaa 4. Lukion opetussuunnitelman perusteet kuvaavat monien käsitteiden kautta kestävästä tulevaisuuden rakentamisen päämäärää. Lukion opetussuunnitelman keskeinen tehtävä näyttäytyy laaja-alaisen sivistyksen eteenpäinviemisenä. Lukion opetussuunnitelman perusteet kuvaa useissa kohdissa aineksia, joita kestävä tulevaisuus tarvitsee toteutuakseen.

Lukion sivistysihanteena on pyrkimys totuuteen, hyvyyteen, kauneuteen, oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,6).

Lukion opetussuunnitelman perusteiden arvoperusta rakentuu demokratialle ja suomalaiselle sivistysihanteelle, jonka mukaan opiskelu ja oppiminen uudistavat yhteiskuntaa ja kulttuuria. Sivistys on yksilöiden ja yhteisöjen taitoa tehdä ratkaisuja eettisen pohdinnan, toisen asemaan asettumisen ja tietoon perustuvan harkinnan avulla. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,6).

Sivistyksen katsotaan sisältävän useita laaja-alaisen hyvinvoinnin taitoja, jotka johtavat yhdenvertaisuuteen ja sivistykseen. Lukion opetussuunnitelman perusteet esittää, että sivistykseen kuuluu myös huolenpidon, myönteiseen sitoutumiseen ja avarakatseisuuteen liittyvät teemat. Vuorovaikutusosaamisen roolin katsotaan lukion opetussuunnitelman mukaan olevan olennainen pohja ristiriitojen eettisen ja myötätuntoisen käsittelyn kannalta.

Sivistykseen kuuluu taito ja tahto käsitellä inhimillisten pyrkimysten ja vallitsevan todellisuuden välisiä ristiriitoja eettisesti, myötätuntoisesti ja ratkaisuja etsien. Sivistys ilmenee huolenpitona, avarakatseisuutena, laaja-alaisena todellisuuden hahmottamisena ja sitoutumisena toimintaan myönteisten muutosten puolesta. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,6).

Sosiaalisesti kestävästä tulevaisuudesta rakentuminen tarvitsee arvoja ja toimintaa. Yhdenvertaisuus tarvitsee toteutuakseen laaja-alaisia hyvinvointitaitoja. Lukion opetussuunnitelma kuvaa moninaisuuden kunnioittamisen ja yhdenvertaisuuden prosessia tunnetaitojen, luontevahvuuksien ja arvojen keinoin.

Jokainen lukio on yhteisö, jossa erilaisista taustoista tulevilla ihmisillä on mahdollisuus tunnistaa ja pohtia yhteisiä hyvän elämän arvoja ja periaatteita sekä oppia yhteistyöhön. Lukiossa kannustetaan keskinäiseen välittämiseen ja huolenpitoon. Luovuutta, aloitteellisuutta, rehellisyyttä ja sisua arvostetaan. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,16).

Inhimillinen ja kulttuurinen moninaisuus nähdään rikkautena ja luovuuden lähteenä. Kulttuuriperintöjä vahvistetaan välittämällä, arvioimalla ja uudistamalla niihin liittyvää tietoa ja osaamista. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,17).

Kestävän elämäntavan luomisen suhteen lukion opetussuunnitelma esittää myös konkreettisia ratkaisuja. Vastuulliset ja eettiset valinnat näkyvät opetussuunnitelman mukaan lukion arjen valinnoissa. Sosiaalisesti kestävä elämäntapa tarvitsee toteutuakseen myös vuorovaikutuksen kautta toteutuvia arvoja kuten keskinäinen arvostus, välittäminen ja avoimuus.

Opiskelijaa rohkaistaan toimimaan oikeudenmukaisen ja kestäväen tulevaisuuden puolesta. Vastuullinen suhtautuminen ympäristöön heijastuu oppilaitoksen arjen valintoihin ja toimintatapoihin. Toimintatavat ja käytännöt tukevat opiskelijan ja yhteisön hyvinvointia sekä ilmapiirin kiireettömyyttä ja turvallisuutta. Yhteisön vuorovaikutuksessa korostuvat avoimuus, välittäminen ja keskinäinen arvostus. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,21).

Hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkitystä kestäväen tulevaisuuden rakentamisessa kuvaa lukiolaisen sydämensivistyksen muotoutumisen prosessi. Sivistyksen käsite on esitetty lukion opetussuunnitelma perusteissa useissa kohdissa. Sydämen sivistys- sanana viittaa tunne-, arvo-, ja kokemuspohjaiseen osaamiseen osana sivistyksen muotoutumista.

Laadukas koulutus, monipuoliset yhteydet ympäröivään maailmaan, yhteisöllinen ja osallistava toimintakulttuuri sekä hyvinvointia ja itsetuntemusta tukevat elämönhallinnan taidot vahvistavat lukiolaisen sydämen sivistystä. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,21).

Lukion opetussuunnitelman perusteet käsittelee laajasti oppilaan ja koko kouluyhteisön hyvinvoinnin, vastuullisuuden, yhdenvertaisuuden ja myönteisen toimintakulttuurin teemoja pyrkien sekä yksilöiden, että yhteisöjen kestäväen ja myönteisen, ratkaisukeskeisen, yhdenvertaisen ja hyvinvoivan tulevaisuuden luomiseen. Hyvinvointitaitojen osuus lukion perusopetussuunnitelman perusteissa on selvästi näiden tulosten suhteen laajin. Teoriatiedon

valossa tämän voidaan katsoa liittyvän siihen, että yksilöiden hyvinvointi, joka laajenee lopulta yhteisöjen hyvinvointiin, on keskeinen sosiaalisen kestävyuden rakennusaine. Yhdenvertaisuuden toteutuminen tarvitsee toteutuakseen osallisuuden kokemuksen ja tämä itsessään on myös keskeinen rakennusaine sosiaalisen kestävyuden kannalta. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen osuutta kuvataan osana laaja-alaisia hyvinvointitaitoja ja näiden katsotaan olevan merkittävä osa myönteisen ja rakentavan vuorovaikutuksen kannalta.

Lukion opetussuunnitelma käsittelee kestäväns tulevaisuuden rakentamisen teemoja kulttuurisen moninaisuuden kunnioittamisen keinoin. Sosiaalisesti kestävä tulevaisuus tarvitsee teorian tiedon mukaan kaikkien kestäväns kehityksen osa-alueiden eettistä ja vastuullista toteuttamista. Kestäväns kehityksen ekologinen osa-alue on huomioita lukion opetussuunnitelmassa osana laaja-alaista osaamista ja ekologisen ja vastuullisen näkökulman huomioiminen tukee sosiaalisesti kestäväns tulevaisuuden toteutumista. Mikäli kestäväns kehityksen kokonaisvaltaista näkökulmaa halutaan tukea ja vahvistaa, tulee kysymykseen kasvatuksellinen näkökulma. Kasvatuksen tärkeimmäksi tehtäväksi voidaan Värriin (2012, 123) mukaan määritellä ihmisen kasvattaminen moraalisubjektiksi. Tämä pitää sisällään useita prosesseja mutta oleellisia niistä ovat vastuuntunnon ja arvotajunnan kehittyminen.

Laaja-alaisen hyvinvointitaitojen teoriaosuudessa mainittujen itsetuntemus ja arvopohdintojen merkitys on tärkeä osa kokonaisuutta myös kestävyuden näkökulmasta. Voidaan ajatella, että ihmisyyden erityislaatu on ihmisen henkisyudessa ja itsetuntemuksessa ja siinä, että ihminen kykenee kokemaan vastuuta itsestään suhteessa maailmaan. (Värri, 2012, 123.) Ekologinen kehittyminen kulkee käsikädessä ihmisen kehittymisen ja kasvatuksen kanssa ja ekologiseen muutokseen pyrkiminen kohti vastuunottamisen kykyä. Kasvatuksen tehtävänä voidaan nähdä moraaliresurssien ja eettisten toimintakyvyn kehittäminen. Kasvatuksen näkökulmasta polku on selkeä, kasvattajan on otettava samalla vastuu myös itsensä keittämisestä ja kasvattamisesta. Jotta meistä voisi tulla eettisen kuvittelukyvyyn omaavia yksilöitä, tarvitsemme kipeästi omantunnon herkistymistä ja empatiakyvyn kehittymistä. Kasvu on vähittäistä minätietoisuuden kehittymistä ja samalla vastuukyvyyn ja eettisen näkökulmanottokyvyn kehittymistä askel kerrallaan (Värri, 2012, 122-123).

Kestäväns kehityksen jokaisen osa-alueen näkökulmasta ajatellen, jotta esimerkiksi ympäristöeettiset tavoitteet toimijuudesta vastuullisuudesta voidaan saada toteutumaan, tarvitaan kasvatuksen eteenpäinviemiselle juuri Värriin peräänkuuluttamia empatia ja

myötätuntotaitoja. Tässä asiassa kestävän kehityksen osa-alueet kietoutuvat toisiinsa ei pelkästään kasvatuksen näkökulmasta vaan kokonaisuuden näkökulmasta. Kestävä kehityksen taloudellinen, ekologinen ja kulttuurinen hyvinvointi tarvitsee rinnalleen yhteistyötä kaikkien osa-alueiden välillä. Hyvinvointitaitojen ja yhdenvertaisuuden merkitys sosiaalisesti kestävän tulevaisuuden kannalta on tulosten ja teorian valossa ilmeinen, sillä kestävyiden näkökulmat tulevat esiin lukio-opetuksessa kaikkien kestävyiden osa-alueiden kautta. Ekologisen kestävyiden edistämiseen tarvittavat resurssit ovat linjassa sosiaalisen kestävyiden pohjana oleviin lähtökohtiin, joista tämän tutkimuksen aiheena olevat hyvinvointitaidot ja yhdenvertaisuus muodostavat osuuden.

Taulukko 1. Redusoinnin tulokset.

REDUSOINTI
Lukio-opetuksen tehtävä Oppimiskäsitys Toimintakulttuuri Opiskelijan ohjaus ja tukeminen

Taulukko 2. Klusterointiteemojen tulokset

KLUSTEROINTITEEMA 1 NIMI Hyvinvointi	KLUSTEROINTITEEMA 2 NIMI Yhdenvertaisuus	KLUSTEROINTITEEMA 3 NIMI Sosiaalinen kestävyys	KLUSTEROINTITEEMA 4 NIMI Hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkitys sosiaalisesti kestävän tulevaisuuden kannalta
Vuorovaikutus Tunneosaaminen Itsetuntemus Elämänhallinta Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi	Sivistys Sivistysihanne Yhteistyö Kulttuurinen moninaisuus Vastuullisuus Sydämen sivistys	Eettisyys Kestävyys Osallisuus Yhteisöllisyys Kestävä tulevaisuus	Tasa-arvo Yhdenvertaisuus Oikeudenmukaisuus Hyvinvointi Hyväksytyksi tuleminen Yksitöllisyys Vastuullisuus Kestävä tulevaisuus Sydämen sivistys

Taulukko3. Abstrahoinnin tulokset

ABSTRAHOINTI
Hyvinvointitaidot Yhdenvertaisuus Sosiaalinen kestävyys

Teoriatiedon ja näiden tutkimustulosten valossa voidaan yleisesti tulkita, että sosiaalisesti kestävä tulevaisuus tarvitsee toteutuakseen sekä hyvinvointitaito-osaamista, että yhdenvertaisuuden toteutumista ja näiden osuus on esitetty selkeästi lukion opetussuunnitelman perusteissa. Hyvinvointitaidoilla on merkittävä osuus yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin ja kannalta. Hyvinvointitaidot toteutuvat tunne- ja vuorovaikutusosaamisen, itsensä johtamisen, psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin keinoin. Lukion opetussuunnitelman perusteet rakentavat näiden taitojen pohjalta rakentavan vuorovaikutuksen mallia osana kestävän tulevaisuuden näkymää. Yhdenvertaisuus, inklusio ja moninaisuuden kohtaaminen sekä kunnioittamiseen luovat pohjaa sosiaalisesti kestäväälle tulevaisuudelle, jossa jokainen opiskelija kokee kuuluvansa lähtökohtaisesti yhteisönsä sisälle ja saa oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tarvittavaa tukea osana lukio-opetusta. Laaja-alaisen osaamisen malli luo näiden tutkimustulosten valossa pohjan sivistyksen rakentumiselle, joka on lähtökohtainen edellytys sosiaalisesti kestävä tulevaisuuden rakentamisessa.

Tämän tutkimuksen tuloksissa on nähtävissä selvä yhteys teoriatietoon koskien kestävä tulevaisuutta, yhdenvertaisuutta ja hyvinvointitaitoja. Koska nämä käsitteet ovat laajasti esillä lukion opetussuunnitelman arvoperustassa, voidaan näiden tulkita olevan linjassa sellaisen teoriatiedon kanssa, joka korostaa sivistystä yksilön todellisena vaurautena ja kestävä hyvinvoinnin rakennusaineena. Hyvinvoivat yksilöt laajenevat hyvinvoiviin yhteisöihin ja hyvinvoivat kasvatusyhteisöt ovat näin peilejä yhteisöimme arvoista ja toiminnasta. Kasvatusyhteisöt ovat kuvauksia yhteiskunnasta pienoiskoossa.

8 Pohdintaa

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tarkoituksena on turvata kansalaisilleen hyvinvointia, sivistystä ja tasa-arvoa. Hyvinvointivaltio voidaan määritellä sellaisten yhteisten nimittäjien mukaan, joista toiset liittyvät toimintatapoihin ja toiset ideoihin. Toimintatapojen osalta merkittäväksi hyvinvointivaltion merkiksi voidaan osoittaa hyvän hallinnon periaatteet. Hyvinvointivaltion määrittelyssä ideoiden osalta keskeisin liittyy eriarvoisuuden vähentämiseen ja tasa-arvon vahvistamiseen. (Saari 2019 , 9-10). Hyvinvoinnin ja tasa-arvon kysymykset eivät ole tämän hetken Suomessa itsestään selviä, vaan ne kaipaavat tarkastelua sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta. Seuraavissa alaluvuissa pohdin kasvatuksen roolia kestäväen tulevaisuuden rakentamisessa tämän tutkimuksen teoriaosuuteen, sekä uuteen tutkimustietoon ja teoriaan peilaten. Pohdin sosiaalisesti kestäväen tulevaisuuden rakentamisen haasteita ja mahdollisuuksia, sekä toiveikasta näkökulmaa haastavan nykyhetkemme tueksi.

8.1 Ihmisen sisäiset muutosprosessit rakentavat kestävyyttä

Miten muutoksen mahdollistava kokemusmaailma syntyy? Pohjimmiltaan ihmisellä on tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi sellaisena kuin on – omana itsenään. Itseluottamusta rakentaa kokemus siitä, että tulee arvostetuksi ja tämä puolestaan rakentaa elämään merkityksellisyyden kokemusta. Mikäli ihminen kokee itsensä arvottomaksi, on hänen vaikea ottaa vastuuta yhteisestä tulevaisuudesta tai arvostaa muita. (Värri 2011, 36). Jos pohditaan ihmistä ylipäänsä, on otettava huomioon nämä psykologiset lainalaisuudet, jotka ohjaavat toimintaamme. Nämä perustavanlaatuiset itsetuntoa, hyvinvointia, itsensä johtamisen taitoa, vuorovaikutusta, itsetuntemusta, arvoja ja asenteita koskevat kysymykset rakentuvat meihin suurelta osin lapsuuden ja nuoruuden aikana. Yhdenvertaisuutta luova opettajan hyväksyvä katse ei synny itsestään – sen alla on kerroksia. Ei ole siis lainkaan samantekevää millaisia tavoitteita opetussuunnitelmiimme on kirjattu, mikäli haluamme rakentaa sosiaalisesti kestäväen yhteiskuntaa kasvatuksen ja koulutuksen keinoin.

Lukion opetussuunnitelma pohjaa laaja-alaisen osaamisen mallille, jonka ytimessä on kestäväen elämäntavan saavuttaminen. Kestävä tapa kuluttaa ja ei-materialistinen tapa rakentaa

omanarvontuntoa – nämä asiat ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa, kun pohditaan kestävän muutoksen mahdollisuutta. Kun pohditaan kestävän elämäntavan toteuttamista ja siihen tarvittavia muutoksia, on mielestäni otettava huomioon ihminen kokonaisuutena. Ekologisen kestävyuden toteutumisen edellytyksenä on kestävän kehityksen muiden osa-alueiden tasapaino. Tämä tarkoittaa sitä, että maailman aineellisen ja taloudellisen toiminnan on oltava suhteessa maapallon kantokykyyn. Tärkeää on huomata, että ihmisen hyvinvointi ja sen sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kestävyuden ulottuvuudet pohjaavat ekologiselle kestävyydelle. (Opetushallitus 2023). On ymmärrettävää, että esimerkiksi ilmastokriisin aikaan saama paine tuntuu siten, että syntyy tarve muuttaa asioita välittömästi ja tuntuvin keinoin, jotta kelkka saataisiin käännettyä. Mielestäni ei tule kuitenkaan unohtaa sitä tosiasiaa, että muutoksen aikaansaamine kestäväällä tavalla vaatii tekojen taustalla olevan pohjakerroksen tason tarkastelua, jotta tämä pohja rakentuisi kestäväällä tavalla. Siksi tulisi tarkastella yksilöiden kokemusmaailmaa siten, että voitaisiin tunnistaa niitä tekijöitä, jotka tukevat kestävän muutoksen mahdollisuutta. Tarpeiden tunnistamisen näkökulma on olennaista siksi, että osaamme paremmin arvioida sen, mihin kulutamme luonnonvaroja. Tarpeet, ovat asioita, jotka yhdistävät kaikkia ihmisiä ja siksi ne ovat universaaleja. Todelliset tarpeet eroavat haluista siinä, että halut muodostuvat ihmisen ulkopuolisten yllyttäminä, kun taas tarpeet ovat synnynnäisiä ja yksilön sisäisen toiminnan motiiveja. (Joutsenvirta & Salonen 71).

Haluja voidaan luoda ihmiselle keinotekoisesti ja ne voidaan eettisesti kyseenalaistaa. Sosiologi Erik Allardt on nimennyt ihmisen hyvinvointia turvaavat tarpeet elintason, yhteisyysuhteiden ja itsensä toteuttamisen tarpeiksi. Jaottelussa elintaso kattaa aineelliset resurssit, jotka luovat perustan ihmisen henkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille. (Joutsenvirta & Salonen 73). Kuulluksi tuleminen ja korvaamattomuuden kokemus antavat mahdollisuuden kokea arvokkuutta omasta itsestä. Ihmisen omanarvontunnon rakentuminen joko omistamisen ja materiaalistien asioiden varaan tai henkisen pääoman ja ei materialististen asioiden varaan onkin asia, joka vaikuttaa kuluttamiskäyttäytymiseemme merkittäväällä tavalla, ja sen luonne on pohjimmiltaan psykologinen. Ihminen on sosiaalinen olento, joka käyttäytyy ympäröivän kulttuurin mukaisesti. Kulttuurin arvot ja normit määrittävät käyttäytymistä. Kuluttamisella pyritään osoittamaan kuulumista tiettyyn ryhmään ja tämä on olennainen asia huomioida lasten ja nuorten kasvatusta ajatellen. Ajattelun ja ulkoisten olosuhteiden muuttuminen mahdollistavat sen, että edistyksen painopistettä voidaan siirtää niihin hyvinvoinnin lähteisiin, jotka antavat entistä suurempia syitä olemassaololle. Yhteiskuntarakenteiden

muutosehdotukset eivät yksinomaan riitä, vaan on tarkasteltava ihmisyyden ydintä, jotta voidaan saada aikaan kestävää muutosta myös tekojen osalta. (Joutsenvirta & Salonen 83).

Jotta konkreettisia tekoja voidaan saada aikaan, on sisäisen motivaation syntymisellä merkittävä rooli. Kun ihmisessä herää aito kiinnostus, tällöin mahdollisesti jokin tilanne herättää hänessä tunteita, jotka ovat liitoksissa ihmisen aikaisempiin muistin rakentamiin malleihin ja olettamuksiin. Näin motivaatio alkaa luonnollisesti nostaa päätään. Kun tilannesidonnaista kiinnostusta ylläpidetään, alkaa herätä luontainen pohdinta siitä, mitä pitäisi oppia, jotta asia voitaisiin ymmärtää. Kiinnostus voi edetä näin henkilökohtaisen kiinnostuksen tasolle, joka voi ajan saatossa kehittyä myös pysyväksi. Motivaatio ja asenteet edeltävät tarkoituksellista ja tietoisista päätöistä toimia. Positiiviset asenteet johdattavat lähestymään, negatiiviset vetäytymään. (Thuneberg ym. 2014, 421). Motivaatio, uskomukset ja tunteet ovat merkittävä osa ihmisyyden ydintä, sosiaalisuutta ja sosiaalista kestävyyttä. Näiden tekijöiden vaikutus kokemusmaailmassamme on liitoksessa muutoksen mahdollistaviin tekoihin.

Mikäli haluamme rakentaa sosiaalista kestävyyttä, hyvinvointia ja kasvatusta sellaiselle pohjalle, jossa on huomioitu yksilöiden ja yhteisöjen voimavarat ja resilienssi, yhteisöllisyyden vaikutus, ja toiminnan takana vaikuttavien ajatus- ja asennemallien sisällään pitämät psyykkiset prosessit, voimme rakentaa aidosti kestävämpää tulevaisuutta. Yhdenvertaisuus tarvitsee toteutuakseen syvällisen asennemuutoksen, joka prosessina on hyvin samansuuntainen kuin koulumaailmaa mullistanut inklusio. Eriarvoisuus ei luo siltoja ihmisten välille, ja lopulta vain siltoja rakentamalla voidaan saavuttaa yhteistyötä. On mahdollista, että nykyhetken resurssipulan ja inklusion keskellä kamppaillessamme kasvatuksen voima, ja sen tulevaisuutta rakentava toiveikas tehtävä unohtuu. Lukion opetussuunnitelma sisältää klassisia arvoja ja sivistyksen ihanteen. Salosen & Bardyn (2015, 4) mukaan ihmiskunnan tulisi omaksua uudenlainen sivistyskäsite. Ekososiaalisesti sivistynyt ihminen kykenee näkemään keskinäisiä yhteyksiä ja riippuvuuksia sosiaalinen, taloudellisen ja ekologisen todellisuuden välillä.

8.2 Kasvatus ja arvot; toiveikas huominen

Kestävän kehityksen merkitys työelämässä ja opettajan työssä on tulevaisuudessa läsnä uudella tavalla. Tulevaisuuden yhteiskunnassa on otettava yhä tarkempaan tarkasteluun ilmastonmuutos, globaali vastuullisuus ja sosiaalisen eriarvoistumisen kysymykset. (Opetusministeriö 2008, 4). Hyvinvoinnin rakenteellinen edistäminen kasvatuksen keinoin antaa tilaa toivolle. Ilmastoahdistus on sana, joka nousee pintaan monesta suunnasta. Erityisesti nuorten ahdistuksen tunne liittyen tulevaisuuden haasteisiin herättää epävarmuuden ja keinottomuuden tunteita. Ahdistus on tunne, joka saa meidät luontaisesti kokemaan taistele tai pakene-tilan. Aivomme lähettävät elimistöömme sellaisia signaaleja, että elimistön energia ohjataan nopeaan poistumiseen tai hyökkäykseen, hormonitoimintamme tuottaa stressihormoneja. Tämä tila, ei ole millään tavalla otollinen pohja muutoksen tekemiselle, sillä ongelmanratkaisukykyämme on ahdistuneena rajoittunut ja näkökenttämme on ikään kuin kaventunut. Jotta kykenisimme löytämään hedelmällisiä ratkaisuja stressaavissa ja kriisiytyneissä olosuhteissa, on meidän keskitettävämmä huomiomme resilienssin vahvistamisen taitoihin ja voimavarojemme ylläpitämiseen. Tämä näkökulma on tärkeä varsinkin nuorten hyvinvointia ajatellen.

Positiivisen psykologian näkökulmasta toivo voidaan nähdä vastalääkkeenä ahdistukselle. Kasvatuksen ja kasvattajien suuri haaste onkin ohjata lapset ja nuoret vaalimaan arvoja, joita on vaikeaa tai mahdotonta kokea nykyisessä yhteiskunnallisessa tai kulttuurisessa arvotodellisuudessa. (Purjo 2010, 37). Opetushallitus (2023) esittää keinoja kestävän kehityksen kasvatukselle. Lukio-opetusta ajateltaessa kestävän kehityksen kasvatusta on osa elinikäistä oppimisprosessia. Tämä tarkoittaa opetushallituksen (2023) mukaan sitä, että kasvatusta ja opetuksen keinoin pyritään vahvistamaan yksilöiden ja yhteisöjen toimintakykyä siten, että heidän tietonsa, taitonsa, arvonsa ja toimintatapansa muuttuvat taloudellisesti, ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän kehityksen tavoitteiden kanssa yhdenmukaisiksi. Kestävän kehityksen kasvatusta on tarkoitus vahvistaa yksilöiden ajattelua ja tapoja toimia siten, että se johtaisi kestävämmän tulevaisuuden saavuttamiseen. Tavoitteena on tukea oppilaita tekemään perusteltuja ja kestäviä valintoja ympäristön, talouden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden suhteen, niin, että valinnat palvelevat sekä nykyisten, että tulevien sukupolvien etua. (Opetushallitus 2023).

Ihmisyys arvona ja päämääränä on nykypäivänä vaikeasti tavoitettavissa. Kulttuurimme arvostukset sijaitsevat toisaalla persoonien välisen rakkauden ja arvostuksen sijaan. Ihmisyys arvona on vailla elintilaa, mikäli kulttuurimme arvostaa enemmän kilpailua, kulutusta ja kasvua onnellisuuden sijaan. (Turpeinen 2005, 172). Kasvatusta voidaan nähdä toimintana,

jossa lasta yllytetään hyvään, arvokkaaseen ja myönteiseen tapaan elää sen sijaan, että yritettäisiin hillitä lapsessa kuvitteellisesti olevaa pahaa. Tämä näkökulma on mielestäni erittäin tärkeä sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta. Hyvään yllyttäminen lisää muutoksen mahdollisuuksia kasvatuksen kautta. Positiivisen pedagogiikan näkökulma ”huomaa hyvä” yllyttää lasta hyviin tekoihin esimerkiksi kestävä kehityksen ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Mikäli toivotaan, että inhimillisen elämänmuodon ytimessä on persoonien välinen rakkaus ja todellinen ilo toisten ja omasta onnellisuudesta, on kasvatus ainoa keino vaikuttaa siihen, että lapsille ja nuorille rakentuu arvomaailma, joka on luotu dialogisessa yhteydessä heidän kanssaan, ja on riittävän vahva kantamaan tulevaisuuteen. (Purjo 2013, 37). Lukio-opetus asettaa tavoitteekseen sivistysihanteen, joka tarkoittaa pyrkimystä perimmäisiin arvoihin; oikeudenmukaisuuteen, totuuteen, kauneuteen ja rauhaan. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019,6). Näiden arvojen toteutumien siten, että se näkyy toiminnassamme, on tehtävä, joka haastaa pohtimaan kasvattajan omaa arvopohjaa, eettistä vastuuta, sekä konkreettisia toimintatapoja tavoitteen saavuttamiseksi.

Kasvattaja on avainasemassa lasten ja nuorten tulevaisuuden rakentamisen suhteen. Kasvattajalla on mahdollisuus tarjota lapsille ja nuorille suuntaa ja kiintopisteitä, joiden avulla he voivat rakentaa tulevaisuuttaan. Turpeisen (2005, 64) mukaan *”kasvattajien harteilla on siten äärimmäisen vastuullinen ja ihmisyyden kannalta jopa tulevan kohtalomme määräävä tehtävä ohjata lapsia näkemään arvomahdollisuuksien tähtitaivas, jossa aidoilla, todellisilla varsinaisilla arvoilla – hyvyydellä, totuudella ja kauneudella sekä kaikkein korkeimmalla tavoiteltavalla arvolla, rakkaudella – on itseisarvoinen merkitys.”* Kasvatus, sivistys ja kestävä elämäntavan mukanaan tuomat tavoitteet lähtevät siis hyvin pitkälti ihmisen sisäisistä prosesseista. Mikäli lähestymme tavoitteita konkreettisista teoista syntyvästä muutoksesta jää, muutosprosessi ohueksi ja kestävyys katoaa ajan saatossa kuvasta. Sivistyksellä voidaan ajatella olevan ekologinen, sosiaalinen ja persoonallinen ulottuvuus. Sivistyksen voidaan ajatella olevan toimintaa, joka pitää sisällään hyvinvoinnin ja itsensä johtamisen, itsestään huolehtimisen taitoja. Sivistys on Suorannan (1999, 207-208) mukaan *”sitä, että pystyy huolehtimaan itseään koskevista asioista, muodostamaan kriittisen käsityksen yhteisistä asioista ja tarpeen tullen ottamaan niihin julkisesti kantaa.”*

Opettajien työssäjaksamisen teema on noussut voimakkaammin keskusteluihin viimevuosian. Ei voida ohittaa sitä tosiasiaa, että työssä tulisi jaksaa edistää näitä tärkeitä arvoja niin, että oma työnteko ja hyvinvointi on myös kestävä. Eettisesti hyvän työn määrittelyyn liittyy

Turpeisen (2002, 66) mukaan ”sopiva psyykkinen kuormitus”. Tällainen sopiva psyykkinen kuormitus on sellaista, että se ei aiheuta pysyviä haitallisia seurauksia. Hyvän työn psyykkisen kuormituksen voidaan nähdä olevan sellaista, jossa syntyy tarpeeksi haasteita ja uusia kehitysmahdollisuuksia. Kuormituksen ja oppisen välillä on mielenkiintoinen suhde. Mikäli kuormitusta on sopivasti, se stimuloi oppimaan mutta mikäli kuormitusta on liikaa, se saattaa johtaa kriisiin. Oppimisen mahdollisuudet, edellytykset ja tarpeet vaihtelevat ihmisen ikävaiheissa ja tätä prosessia voidaan tarkastella elinkaariajattelun näkökulmasta osana sukkessio- ja evoluutioteemojen ymmärtämistä. Erilaisissa ikävaiheissa ihminen läpikäy erilaisia vaiheita, jotka liittyvät tiedon biologiaan, yksilön aiempaan kehityshistoriaan, sekä ympäristön ja ympäröivän yhteisön muutoksiin. Koulujen ja korkeakoulujen opetushenkilöstölle tulee tarjota koulutusta siihen, että he voivat suunnitella ja toteuttaa työtään ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys huomioiden. (Rohweder 2008,20).

Nykymaailmassa tapahtuvien muutosten ja myllerrysten myötä nuorten mielenterveydestä ja hyvinvoinnista ollaan huolestuneita. Tämän graduprosessin aikana Suomessa tapahtui kouluampuminen, joka nostatti paljon keskustelua lasten ja nuorten hyvinvoinnista, median käytöstä ja yhteiskunnassamme vallitsevista arvoista, jotka heijastuvat toimintaan. Opettajan eettisen näkemyksen säilymistä pidetään ilmeisen tärkeänä. Esimerkiksi ilmastoahdistus on noussut kovin yleiseksi lukioikäisten nuorten keskuudessa. Turpeisen (2005, 65) mukaan opettajan on oltava valmis vastaamaan nykyajan sosiaalisiin paineisiin ja säilyttämään eettinen näkemyksensä. ”Parhaassa tapauksessa koulutus antaa oppijalle välineitä omaehtoisen näkemyksellisen tiedon tuottamiseen. Pahimmassa tapauksessa koulut tuottavat informaatiouupumusta ja ahdistusta. Opetus- ja oppimissuhteen pohjana tulisi olla tarkoitus huolehtia.” Vaikka aika on haastava, ja lasten ja nuorten hyvinvointi huolettaa monia asiantuntijoita, positiivisen psykologian viesti vahvuuksien, voimavarojen, resilienssin ja myönteisten kehitysmahdollisuuksien tutkimuksesta kantaa tärkeää sanomaa.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahva osaaminen joka osaltaan vahvistaa yksilöiden resilienssiä ja auttaa tulemaan toimeen ahdistuksen tunteen osuessa kohdalle. Toivon ylläpitäminen on merkittävä asia sen kannalta, että voimme luoda sosiaalisesti kestävää tulevaisuutta kasvattamalla yksilöitä, jotka säilyvät toimintakykyisinä, eivätkö lamaannu vaikean tunteen kohdatessa. Tässä tunneosaamisen ja hyvinvoinnin merkitys korostuu. Sosiaalisesti kestävä maailma tarkoittaa kestävästä hyvinvoinnin ja mielenterveyden edistämistä, jossa kasvatuksella on merkittävä rooli. Koulutusjärjestelmän rooli sivistyksen

eteenpäin vievänä voimana on tärkeä ja kiinteä osa hyvinvointiamme. Kestävän pohjan luominen vaatii aikaa ja ponnistelua ja erilaiset kriisit saavat meidät havahtumaan hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden merkityksen äärelle. Kasvatus ja arvot luovat sosiaalisesti kestäväälle maailmalle toiveikkaan mahdollisuuden.

9 Luotettavuus

9.1 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Luotettavuus on laadullisen tutkimuksen keskeisin arviointikriteeri. Tarkastelussa on tärkeää huomioida laadulliselle tutkimusperiteelle tyypilliset ja ominaiset näkökulmat. Tutkimuksen luotettavuuden toinen puoli on eettisen kestävyuden osuus, jota on olennaista arvioida. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 149). Tässä luvussa tulen esittelemään tutkimukseni eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä seikkoja, jotka ovat kytköksissä tekemiini valintoihin. Hirsijärven ym. (2004, 290) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennaista on selostaa tutkimusprosessin kulku mahdollisimman tarkasti, sillä näin lukija saa ymmärryksen siitä, miten tutkimusprosessi on toteutettu. Näin ollen tutkimuksen kuvauksen ollessa mahdollisimman selkeä, tämä tekee tutkimuksesta luotettavan. Tämän analyysiprosessin kohdalla olen pyrkinyt esittämään analyysin kulun mahdollisimman selkeästi esillä. Olen kuvannut analyysiprosessin kulkua myös kuvioiden ja taulukoiden avulla tutkimusprosessin hahmottamisen tukena. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kohdalla vaikuttaa myös tutkijan oma teoretietämys siitä, miten hän suuntautuu aineistoon mutta olen pyrkinyt pitämään tutkimusotteeni objektiivisena. Aineistosta esiin nousevat ja teemoitellut käsitteet ovat selkeästi ymmärrettäviä ja vastaukset tutkimuskysymyksiin nousivat aineistosta selkeästi esille. Tutkimustulosten tulkintaosuuden kohdalla teoretieto antoi tukea tulosten tulkinnalle. Tulosten tulkinnan kohdalla löytyi selviä yhteyksiä tulosten ja teoretietiedon välillä ja tämä oli itselleni tutkimuksen mielenkiintoisin ja antoisin vaihe.

Tutkimuksen tulee olla avointa ja rehellistä ja tutkimuksen menetelmistä, tuloksista ja tavoitteista tulee voida raportoida selkeästi. Voidaan ajatella, että kaikki tutkimuksessa tehdyt valinnat ovat eettisiä valintoja. Tutkimusaiheen valinta ja tutkimuskysymysten muotoilukin tehdään eettisessä valossa. Laadullisen tutkimuksen eettisyys on vahvasti yhteydessä tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikriteereihin. Hyvää tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuneisuus. Tutkijan eettiset lähtökohdat vaikuttavat tutkijan tekemiin ratkaisuihin hänen tieteellisessä työssään, mutta toisaalta tutkimuksen tulokset vaikuttavat osaltaan tutkimuksen eettisiin ratkaisuihin. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 125).

9.2 Jatkotutkimusehdotukset

Tämän tutkimuksen teemat ovat nostaneet esiin monia mielenkiintoisia jatkotutkimusehdotuksia. Sosiaalisen kestävyuden teema ja sen näkyminen opetussuunnitelmissa on ajankohtainen ja mielenkiintoinen. Tässä tutkimuksessa tutkittuani hyvinvointitaitoja, yhdenvertaisuutta ja sosiaalista kestävyyttä, löydän jokaisen teeman sisältä spesifimpiä aiheita, joita olisi kiinnostavaa tutkia. Hyvinvointitaitojen osalta tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämisen osuus varhaisemmissa vaiheissa olisi hyvä tutkimusaihe. Tutkin aikaisemmassa proseminaari tutkimuksessani tunne- ja vuorovaikutustaitojen osuutta perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Tätä aihetta olisi kiinnostavaa jatkaa ikään kuin purkamalla koulutusjärjestelmässä asiaa ruohonjuuritasolle ja tutkia näin esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmaa aihetta käsitellen. Yhdenvertaisuuden teemasta kiinnostavaa olisi pureutua tarkemmin yhdenvertaisuuden kokemuksiin esimerkiksi tutkimalla kokemuksia narratiivisella tutkimusmenetelmällä.

Kaikkein selkeimpänä ja päällimmäisenä itselläni on kuitenkin kiinnostus tutkia sosiaalisen kestävyuden rakentamisen teemaa yksilöiden ja yhteisöjen tasolla. Osallisuuden ja osattomuuden kokemusten tutkiminen on alue, johon tämän tutkimuksen kohdalla ei päästy pureutumaan, mutta se on niin olennainen tekijä sosiaalisen kestävyuden toteutumisessa, että tätä aihetta olisi tarpeellista tutkia. Tässä tilanteessa, jossa tämän hetken Suomessa elämme, on mainittava, että hallituksen tekemät leikkaukset taloudellisesti ja kokonaisvaltaisesti haastavassa tilanteessa olevien perheiden tukiin ja toimeentuloon vaikuttavat varmasti osallisuuden ja osattomuuden kokemuksiin. Sosiaalisesti kestävä tulevaisuuden edistämisessä olisi hyvä olla lisää tutkimusnäyttöä siitä, miten osallisuuden ja osattomuuden kokemuksen vaikuttavat yksilöiden ja yhteiskuntien hyvinvointiin ja mitä tulokset tarkoittaisivat tulevaisuutemme kannalta. Tällaisen tutkimusaiheen sisällä olisi sekä erityispedagogiikan, että sosiaalityön näkökulmaa.

10 Lähteet

- Aflatuni, M. 2023. Tunteet osana oppimisprosessia – Tunne- ja vuorovaikutustaitojen osuus perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Turun yliopisto.
- Ahtola, A. 2016. Psykykinen hyvinvointi ja oppiminen. PS-Kustannus.
- Aro M., Aro T., Koponen T., Viholainen H., Oppimisvaikeudet. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino 2012, 277-298.
- Avola, Maria & Pentikäinen, Viivi 2020 Kukoistava kasvatus: positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen käsikirja. Helsinki: BEEhappy.
- Baglieri, S. & Shapiro, A. 2012. Disability studies and the inclusive classroom critical practices for creating least restrictive attitudes. New York: Routledge.
- Cook, Justin, W. (toim. 2019. Sustainability, Human Well-Being and the Future of Education. Lontoo.
- Heikkala, J. 2009. Työhyvinvoinnin käsikirja järjestöille. Suomen liikunta ja urheilu. Raportti.
- Heikkurinen, P. 2014. Kestävyyden käsitteen ulottuvuudet. Tieteessä tapahtuu 4/14.
- Hermanfors, K. Erilaisuuden diskurssit erityispedagogisessa kontekstissa. Kasvatus. 2017, Vol. 48(2), 110-127.
- Hirsjärvi, Sirkka et al. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2004.
- Huttunen, R. & Iso-Pahkala Bouret, U. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi luento 9.4.2024.
- Johdatus erityispedagogiikkaan luento 2022, Lilja Aikio. Turun yliopisto.
- Joutsenvirta, Maria & Salonen, Arto 2020. Sivistys vaurautena: radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa. Basam books.
- Katriina Siivonen, Sosiaalinen kestävyys luentotalenne 2023. Turun yliopisto.
- Ketovuori, H. & Pihlaja, P. 2016. Inklusiivinen koulutuspolitiikka erityispedagogisin silmin.

Kuntaliitto 2024.

Kuorelahti M., Lappalainen K. & Viitala R. Sosioemotionaalinen kompetenssi ja osallisuuden kokemus. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino 2012, 277-298.

Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät (Juuti)

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Otava.

Lepola, J., Laitinen S. & Kajamies, A. 2013. Pienten lasten motivaation rakenne ja pysyvyys. *Psykologia* 48 (04), 256-273.

Lintuvuori, M., Hautamäki, J. & Janhukainen M. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen vaihtelu kunnissa – Alueellinen tasa-arvo perusopetuksessa. *Kasvatus* 4/2017, 320-335.

Lipponen, K. 2022. Resilienssi arjessa. Duodecim.

Lonka, K. 2015. Oivaltava oppiminen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Lukiolaki 2018, Finlex

Maslow, A.H. 1942. A theory of human motivation.

Masten, A. 2001. Ordinary magic: Resilience process in development. *American Psychologist* 56 (3), 227-238.

Metsäpelto R-L. & Feldt T. (toim.) 2010. Meitä on moneksi. PS-Kustannus.

Moberg S. & Savolainen H. 2015. Yhteistä koulua kohti. Teoksessa S. Moberg, J.

Moberg S., Vehmas S., Erityiskasvatuksen perusteet ja käytännöt. Teoksessa S. Moberg, J. Hautamäki, J. Kivirauma, U. Lahtinen, H. Savolainen, S. Vehmas(toim.) Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: WSOY 2009, 47-74.

Moberg, S. Hautamäki, J. Kivirauma, J. Lahtinen, U. Savolainen, H. Vehmas, S. 2015. Erityispedagogiikan perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mykrä N., Peruskoululu ekologista kestävyyttä edistämässä: Toimintateoreettinen tutkimus koulun monitasoisesta muutostaasteesta. (300-384)

Määttä, P. & Rantala, A. 2010. Tavallisen erityinen lapsi: yhdessä tekemisen toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nurmi, J-E. 2013. Motivaation merkitys oppimisessa. *Kasvatus* 44 (5), 548-554.

Ojala, T. & Vierelä, A. Miten turvata jokaisen lapsen oikeus saada opetusta?

Ojanen, M. 2021. Positiivinen psykologia.

Opetushallitus 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet.

Pihlaja P. & Feldt T. (toim.) 2018. Varhaiserityiskasvatus. PS-kustannus.

Pinola, M. 2008. Integraatio ja inklusio peruskoulussa. Luokanopettajien asennoituminen kaikille yhteiseen kouluun. *Kasvatus* 39(1), 39–49.

Pulkinen, J 2020. Poliittikkaa uudistamassa, käytäntöjä muuttamassa? Erityisopetus Suomessa koulutus uudistusten jälkeen.

Rantala A, Uotinen S, Määttä P. Perheiden ja ammatti-ihmisten yhteistyö. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino 2012, 373-402.

Reimer, Kristin E., Kaukko, Mervi, Windsor, Sally, Mahon, Kathleen, Kemmis, Stephen Kemmis (eds.) *Living Well in a World Worth Living in for All Volume 1: Current Practices of Social Justice, Sustainability and Wellbeing*. Springerin open access.

Rinne, R. 2012. Koulutus normaaliuden ja poikkeavuuden historiallisena tuottajana. Teoksessa H. Silvennoinen ja P. Pihlaja. *Rajankäyntejä. Tutkimuksia normaaliuden, erilaisuuden ja poikkeavuuden tulkinnoista ja määrittelyistä*. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu A: 214 kasvatussociologian vuosikirja I, 159-182.

Saari, J. 2019. Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. *Sosiaaliturva 2030*. Valtioneuvoston kanslia.

Salonen, Arto, O & Bardy, Marjatta 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15.

Saari, J. 2012. Onnellisuuspolitiikka. Kalevi Sorsa-säätiö.

Salonen, Arto, O & Bardy, Marjatta 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15.

Seligman, M. 2011. *Flourish. A New Understanding of happiness and well-being – and How to Achieve Them*. London – Boston: Nicholas Brealey Publishing.

Suomessa koulutusuudistuksen jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 85 (1), 98-103.

Sydänmaanlakka, P. 2006. *Älykäs itsensä johtaminen. Näkökulmia itsensä kehittämiseen*. Talentum.

Tervasmäki, Tuomas, Jokisaari, Olli-Pekka, Jurvakainen, Katri, Kallio, Johanna, Pulkki, Jani, Takkinen, Pasi, Tammenoksa, Arto & Varpanen, Jan (toim.) 2022. [Maailman tärkein tehtävä. Esseitä kasvatuksesta, vastuusta ja toivosta](#). Tampere: Niin & Näin.

Thuneberg, H., Salmi, H & Vainikainen, M-P. 2014. Tiedenäyttely, motivaatio ja oppiminen. *Psykologia* 49 (06), 420-435.

Tuomi J. Sarajarvi A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.

Turpeinen, Väinö 2005. *Oppimisen ekologia, kasvatuksen ekologinen kestävyys*. Acta Universitatis Tamperensis 1060. Tampere: Tampere University Press.

Vehmas, S. 2005. *Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus.

Vilen, M. 2009. *Erilaiset temperamentit ja kasvatusvuorovaikutus kasvattajien yhteisenä haasteena*. Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu. (verkkomateriaali)

Värri, V-M. 2019. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.